

СРОКЪТ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗМИСЪЛ ПО ЧЛ. 13 ОТ КОНВЕНЦИЯТА НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА ЗА БОРБА С ТРАФИКА НА ХОРА И БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. ВЪВЕДЕНИЕ	2
2. РЕЗЮМЕ НА ОСНОВНИТЕ ИЗВОДИ	5
3. СРОКЪТ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗМИСЪЛ В МЕЖДУНАРОДНОТО И ЕВРОПЕЙСКОТО ПРАВО	6
3.1. Конститутивни елементи на СВР според Директива 2004 и Конвенцията	6
3.2. СВР в контекста на практиката на Европейския съд по правата на човека	12
3.3. Профил на жертвите на трафика на хора към и в Европейския съюз, 2013-2017 г.	12
4. ЕВРОПЕЙСКИЯТ ОПИТ	14
4.1. Равнище на уредба	15
4.2. Предназначение на срока	15
4.3. Продължителност на СВР	21
4.4. Услуги и подкрепа през СВР. Стандарти и възможности за защита срещу нарушения при предоставянето им	23
4.5. Лица, в полза на които се предоставя СВР (ползватели)	25
4.6. Органи и лица, оправомощени да идентифицират жертвата	31
4.7. Органи, предоставящи СВР	32
4.8. Отказ от предоставяне на СВР. Предсрочно прекратяване на СВР. Възможности за обжалване	33
5. СРОКЪТ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗМИСЪЛ СПОРЕД ДЕЙСТВАЩОТО БЪЛГАРСКО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО	34
6. ПРЕПОРЪКИ	41

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ И ПОНЯТИЯ	
Гражданин на трета страна	Гражданин на държава извън ЕС
GRETA	Експертна група относно трафика на хора към ЕК
Директива 2004/81/ЕО / Директива 2004	Директива 2004/81/ЕО на Съвета от 29.04.2004 г. за издаване на разрешение за пребиваване на граждани на трети страни, които са жертви на трафик на хора или са били обект на помощ за незаконна имиграция и които сътрудничат с компетентните органи.
Директива 2011/36/ЕС / Директива 2011	Директива 2011/36/ЕС на ЕП и на Съвета от 5.04.2011 г. относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека и основните свободи
ЗБТХ	Закон за борба с трафика на хора
КСЕБТХ / Конвенцията	Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора
Непридружено дете	Гражданин на трета страна на възраст под 18 години, който е влязъл на територията на приемащата държава-членка, без да бъде придружен от възрастен, отговорен за него по закон или по обичай, докато не бъде поет от такова лице, или всяко дете, оставено само, след като е влязло на територията на държава-членка.
НМН	Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик
НПО	Неправителствена/и организация/и
СВР	Срок за възстановяване и размисъл

Автор: Ива Пушкарлова-Гочева
НАЦИОНАЛНА КОМИСИЯ ЗА БОРБА С ТРАФИКА НА ХОРА, СОФИЯ, 2017 Г.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящото изследване цели да съдейства за синхронизиране на действащото българско законодателство и практика с международните правни стандарти в областта на предоставянето на период за възстановяване размисъл на пострадали от трафик на хора в съответствие с международните ангажименти на Република България.

Изследването обхваща следните **25 европейски държави**: Албания, Белгия, Великобритания, Германия, Гърция, Грузия, Дания, Естония, Италия, Испания, Кипър, Латвия, Литва, Молдова, Нидерландия, Норвегия, Полша, Румъния, Словакия, Хърватска, Финландия, Франция, Черна Гора, Швейцария и Швеция и частично Португалия и Чешката Република. Те са подбрани по следните критерии:

- всички са страни по Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора;
- разнообразие на вида правни системи и на вида правни традиции в тях;
- географска разположеност на всички основни пътища на трафика на хора в и към Европа, като са включени държави в и извън ЕС и в и извън Шенгенското пространство;
- разнообразие на моделите на предоставяне на срок за възстановяване и размисъл и близки до него институти;
- разнообразие на подходите към пострадалите от трафик на хора и на практиките по прилагане на законодателството и статистическото наблюдение на резултатите от приложението му.

При анализа е възприет подход на комплексно сравнителноправно изследване, при което прилаганите в изследваните държави модели се сравняват като системи от правни решения в определен криминологичен, виктимологичен, институционален и нормативен контекст. Методологията включва идентифициране, анализиране и сравняване на отделните елементи, които изграждат модела, крайните ефекти от приложението му с оглед преследваните от регулацията цели, връзките с криминологичната, виктимната и социалната среда, в която се прилага, вкл. с процеси в престъпния трафик на хора и значима динамика в профила на пострадалите, роля на институционалната среда и подкрепящия неправителствен сектор.

За целта е анализирана статистическа информация за броя на предполагаемите и идентифицираните жертви, броя на ползвателите на СВР, държавите на произход, транзит и експлоатация на жертвите, вида на експлоатацията, тенденциите в трафика на хора, степента на чувствителност на правоприлагащите органи и вида на тяхната мотивация да прилагат СВР, националната нормативна уредба на СВР и настъпилите в нея значими промени, както и по-важни законодателни инициативи и идеи. Обхванатият период е 2010-2016 г., в който повечето от държавите въвеждат СВР. Източници на тази информация са националното законодателство на държавите, мониторингови доклади на GRETA, Държавния департамент на САЩ, националните репортери по въпросите на трафика на хора и др., национални източници за трафика на хора, съдебна статистика, значима национална съдебна практика, практика на ЕСПЧ, отговори на конкретни въпроси, получени от работещи в националните системи специалисти, и научна литература.

2. РЕЗЮМЕ НА ОСНОВНИТЕ ИЗВОДИ

2.1. СВР е институт на международното и европейското право, предвиден в чл. 6 от Директива 2004/81/ЕО, чл. 13 от КСЕБТХ и частично в пар.18 от Директива 2011/36/ЕС. *Конститутивните* му елементи са: предназначение, продължителност и начало, ползвател, орган, процедура и акт на предоставяне, основания за отказ и предсрочно прекратяване, правни последици от предоставянето му. *Факултативни* елементи са контролът върху предоставянето и прекратяването му, специални правила за по-уязвими ползватели (деца) и режим на удължаване. *Конститутивните подлежат задължително на нормативно регулиране*, а факултативните - само ако законодателят ги предвиди. За всички са налице задължителни предписания на наднационалните стандарти и препоръките за тяхното изпълнение.

2.3. СВР се реализира на основата на правоотношение между приемащата държава и ползвателя, по силата на което *държавата едностранно и временно се отказва да упражнява правата си* да изисква съдействието му в наказателния процес (освен правото да го призове като свидетел), да го изведе от своята територия, ако той пребивава незаконно на нея, и други права, *като му предоставя достъп до определени услуги*, насочени към неговото възстановяване и извеждане от положението на експлоатация, *поради обосноваването предположение, че ползвателят е пострадал от трафик на хора на нейна територия.*

2.4. СВР не дава на ползвателя *субективни права*, а представлява форма на третиране, подчинена на баланса между обществения интерес от защита на жертвата и от преследване и наказване на дееца.

2.5. СВР е институт на закрилното право в рамките на правото на правата на човека. *Съблюдаването му е обхванато от задълженията по чл. 4 от ЕКПЧ.*

2.6. Подходящ да уреди СВР е нормативен акт с ранг на закон.

2.7. СВР има двойно предназначение 1) да предостави на ползвателя достатъчно време за първоначално възстановяване след травмата, причинена от трафика и експлоатацията, и за прекъсване на връзките с трафиканта и 2) да му позволи да вземе съзнателно и информирано решение дали да съдейства за наказателното преследване на дееца. Двата елемента са относително самостоятелни, но и сложно обвързани. Концептуалните нюанси между Конвенцията и Директива 2004, съпротивите на националните власти при изпълнението им, значимите промени в профила на жертвата след влизането им в сила, свързани с намаляване на традиционните случаи на ясно изразена виктимизация в полза на жертви с имигрантски амбиции и сложна структура на потребностите, неразрешеният научен и институционален дебат какво е съотношението на двата елемента и други фактори обуславят разнопосочни национални решения относно предназначението на СВР, които се отразяват на различни подходи в уредбата и на останалите му елементи. Сред тях могат да се изолират отделни положителни решения, но не и цялостни положителни стратегии.

2.8. СВР не предоставя основания ползвателят да се отклони валидно от задължението си да свидетелства, ако е редовно призован пред съдия. *Решението за или против съдействие се отнася до всички други форми на сътрудничество.*

2.9. *Мотивацията на жертвата да ползва СВР, както и нагласите ѝ към съдействие са многофакторни и се влияят пряко от:* виктимния профил на жертвата; продължителността на СВР; сравнението с алтернативни институти, предоставящи подкрепа; яснотата и удовлетвореността от получаваните от СВР ползи и перспективи; опитът на други жертви;

контакта с разследващите; минал негативен опит в контакт с държавата; контактите в при идентификацията; реакцията на държавата към извършителя.

2.10. От сравнителния анализ на системите в 25 европейски държави се установяват следните основни особености на националните политики:

- доминиране на елемента на размисъл при концептуализирането на СВР;
- интегрирано в националния закон и практика убеждение, че е достатъчно СВР да се предоставя без формално условие за съдействие, за да се приеме, че възможността за информиран размисъл е осигурена;
- силна и целенасочена конкуренция на СВР с институти, предоставящи повече ползи в сравнение с него, но под условие, че ползвателите сътрудничат на правосъдието;
- дефицити в професионалната подготовка и мотивация на националните власти, водещи до неизпълнение или нарушения на задължението за информиране на жертвите и предоставяне на СВР, вкл. неоснователно насочване към други институти и отлагане до получаване на съдействие и преценка на полезността му за бъдещото разследване и др.;
- доминиране на правосъдни практики по придаване на решаващо доказателствено значение на показанията на жертвата и пасивност в търсенето на алтернативни доказателствени стратегии дори при нагласа на пострадалия да съдейства;
- ограничаване на достъпа на ползвателите, вкл. изкуствено въвеждане на допълнителни критерии за идентифициране на лицето като жертва на трафик на хора, прибързано депортиране, смесване на критерии за предоставяне на СВР с критерии за предоставяне на международна закрила, законно пребиваване, прехвърляне на доказателствената тежест при идентификацията върху жертвата, формално процедурно обременяване на предоставянето на СВР и др.;
- обвързване на идентификацията на жертвата и предоставянето на СВР с наказателното производство, вкл. изключително оправомощаване на органи на наказателното правосъдие да преценяват и предоставят статут на жертва и СВР, небалансирано интензивни контакти на жертвата с разследващите през целия СВР, обвързване на критериите за идентификация и предоставяне на СВР с целите на наказателното преследване и доказване на вината на децеа;
- наказване на поведение, което жертвата е осъществила като елемент от трафикането и експлоатацията си;
- тежко и системно несъответствие на реално предоставяната помощ и подкрепа в СВР с предвидените изисквания;
- липса на механизъм за минимално стандартизиране на услугите и за контролиране на качеството им. Пълно отсъствие на супервизия и лицензиране и на механизми за избягване и санкциониране на злоупотреба с власт и други нарушения;
- слаба реакция на държавата срещу извършителите, вкл. осъждане не за трафик на хора, налагане на леки наказания при избягване на ефективно лишаване от свобода, неинициативно наказателно преследване. Процесът се задълбочава в контекст на претоварване на националните юрисдикции с последиците от „бежанската криза“ след 2013 г.;

2.11. Добри практики са:

2.11.1. Жертвата да общува с разследващите органи през СВР и да се осведомява от тях за формата, условията и последиците от евентуално съдействие, но при условие, че контактът е щадящ и основан на доверие;

2.11.2. При избора и разработването на предоставяните в СВР услуги жертвите на трафик да не се разглеждат изолирано като самостоятелна група, а да се *адаптира позитивният опит* на

доставчиците с подходи и програми, доказали своята ефективност по отношение на пострадали със сходен виктимологичен профил;

2.11.3. *Регулирането на СВР като общодостъпен за всички видове жертви, вкл. националните граждани, особено предвид нарастването на относителния им дял във всички изследвани държави;*

2.11.4. *Насочване към комбинирани решения при регламентирането на отделните конститутивни елементи. Например:*

- *продължителността на СВР е от значение за потенциала му да изпълни предназначението си, а националните решения са изключително разнообразни на фона на неприключил дебат за предимствата и рисковете при различно времетраене и режими на индивидуализация. *Различните по продължителност СВР най-вероятно касаят различни профили пострадали и гъвкавите режими, позволяващи индивидуализация и удължаване, ще разширят обхвата на ползвателите;**

- *социално-закрилният, правоохранителният и правосъдният сектор влизат в контакт и разпознават различни по профил пострадали. От контакта с тях и особено в хода на първоначалната идентификация бъдещото решение на жертвата за или против сътрудничество с властите започва да се оформя. Препоръчително е да се предоставят права на различни по вид органи и/или организации да участват в идентифицирането, като се избягва концентрация на правомощия в полицията и органите на разследването;*

- *при информиране на жертвата за СВР да ѝ бъдат разяснени рисковете за наказателното преследване на деца, ако тя откаже съдействие;*

2.11.5 *СВР да не се прилага автоматично по силата на закона, а след процедура по индивидуализация, в която волята на жертвата да може да се прояви, вкл. ако е дете;*

2.11.6 *Да се предвиди възможност за преразглеждане на откази и актове за предсрочно прекратяване на СВР.*

2.11.7. *Укрепване на капацитета за реално предоставяне на минималния пакет услуги за ползвателите на СВР при гаранции за равен достъп, единен стандарт на предоставяне и механизми за контрол на качеството.*

2.11.8. *СВР да не може да бъде предсрочно прекратен по отношение на дете, а в процедурите по предсрочно прекратяване по инициатива на държавата да се гарантира обективното, всеотстранно и пълно съобразяване на личната ситуация на жертвата и нейното становище по прекратителното основание.*

2.12. *Деца най-слабо се ползват от СВР, включително поради предпочитанията към други институти за тяхната закрила, които държавите считат за по-подходящи с оглед най-добрия интерес на детето. Въпреки това, липсва информация за прилаганите подходи и практики, което сочи повече на недостатъчна чувствителност на практиката. Данните за ръст на относителните дялове на експлоатирани деца, не корелират с данните за тяхното идентифициране и обгрижване.*

2.13. *Българското законодателство не предоставя СВР по смисъла на чл. 13 от Конвенцията и чл. 6 от Директива 2004. Единственият близък до него институт е предвиден в чл. 26 от ЗБТХ, но той е въведен преди изработването на наднационалния стандарт и не отговаря на повечето от конститутивните елементи на СВР и задължителните препоръки за прилагането му. Поради съществени и непреодолими със средствата на НМН нормативни празноти в уредбата този институт не може да бъде приспособен към задължителните стандарти, нито преформулиран в СВР, освен с изменение на закона.*

3. СРОКЪТ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗМИСЪЛ В МЕЖДУНАРОДНОТО И ЕВРОПЕЙСКОТО ПРАВО

3.1. Конститутивни елементи на СВР според Директива 2004 и Конвенцията

Срокът за възстановяване и размисъл е институт на международното и европейското право, предвиден в чл. 6 от Директива 2004/81/ЕО и чл. 13 от КСЕБТХ. Отношение към някои аспекти на СВР има и чл. 11 от Директива 2011.

3.1.1. Според Директива 2004 СВР е предназначен да позволи на жертвите „да се възстановят и да се откъснат от влиянието на извършителя на престъплението, така че съзнателно да могат да решат дали да сътрудничат или не с компетентните органи”. Формулировката насочва към *подчиненост на възстановителния елемент* (който включва и изграждане на самостоятелност по отношение на извършителя) спрямо решението за или против съдействие.

Конвенцията изисква СВР да позволява на конкретния ползвател „да се възстанови и освободи от влиянието на трафикантите и/или да вземе осъзнато решение за сътрудничество с компетентните органи” и интерпретира предоставяните през СВР услуги като „необходими за подпомагане на жертвите при тяхното физическо, психологическо или социално *възстановяване* [курс.авт.- ИП]”. Така тя придава на възстановителния елемент относителна *самостоятелност* спрямо решението за сътрудничество. С този възглед е съгласувана и Директива 2011, която изрично изисква гаранции, че помощта и подкрепата за жертвите по принцип не зависят от тяхното желание да сътрудничат (чл. 11, ал. 3) и се предоставят с цел жертвата да се възстанови и да избяга от своите трафиканти (пар. 18 от Преамбюла), вкл. да бъде в състояние да упражнява предоставените с директивата права (чл. 11), което предполага достигнато равнище на възстановяване и самостоятелност.

Тази разлика в подхода между Директива 2004 от една страна и Конвенцията и Директива 2011 от друга е в основата на разнопосочни национални решения. Допълнително усложнение поражда обстоятелството, че конвенционалният стандарт формално допуска предназначението на СВР да бъде ограничено и само до единия от двата елемента, но GRETA се отнася силно критично към свеждането му само до размисъл. Самият факт, че в почти всички държави, които не приемат двойното предназначение, водещ е елементът на размисъл, показва, че той се разпознава като по-присъщ на института на СВР.

В Обяснителния доклад към Конвенцията GRETA прави опит да свърже двата елемента от предназначението на СВР по начин, който потенциално примирява подхода с този на Директива 2004. Според пар. 174 *СВР е инструмент за подобряване на качеството на свидетелските показания на жертвата*, която би била по-ефективен участник или сътрудник на наказателното производство, ако е преодоляла състоянието на шок, предизвикано от травмата на трафика и експлоатацията, и се е откъснала от трафиканта. Конвенцията изхожда по принцип от валидната тезата, че успешно подкрепената и стабилизирана личност на жертвата, която е започнала да се дистанцира от събитието на трафика и е прекъснала връзката с дееца, с голяма вероятност взема решение да съдейства, а то от своя страна е част от психологическото ѝ съвземане, както и от

Идеята за СВР възниква през 2004 г. в процеса на подготовка на КСЕБТХ, когато GRETA формулира Становище за срок за размисъл и разрешение за пребиваване на пострадали от трафик на хора. Според него срокът следва да е минимум 3-месечен с възможност за последващо възобновяемо предоставяне на законно пребиваване за 6 месеца според това дали жертвата сътрудничи на органите на наказателно преследване, като в самия срок ѝ се предоставя подкрепа независимо от нагласите ѝ за съдействие. Становището ясно разграничава потребностите на жертвата от тези на правосъдието и мотивира необходимостта да бъдат разглеждани и решавани отделно.

преодоляване на субективните фактори, годни да увеличат уязвимостта ѝ на ретрафициране. Процесите на преодоляване на травмите и на обмислянето на съдействието тежат успоредно и зависят от сходни фактори, вкл. ефективността на получената подкрепа за ресоциализация и за изграждане на връзки на доверие с държавните органи. В този смисъл „осъзнато / информирано” е решение, взето в сравнително спокойно и хладнокривно състояние и при осведоменост за естеството на евентуалното съдействие и неговите последици, вкл. правни и житейски ползи и тежести, перспективи и рискове. Особеност на това решение е неговият строго личен характер независимо от възрастта и психичното състояние на ползвателя - то не може да бъде взето от негов законен представител.

Обсъжданото разбиране изхожда от традиционния обобщен образ на типичната жертва на трафик, чийто основен белег е **ясно изразената виктимизация**. Изглежда, че до началото на второто десетилетие на века този профил преобладава и е трайно отразен в публичните политики на национално и наднационално ниво в Европа. Системата, изградена от Директива 2004 и Конвенцията, е замислена да бъде отзивчива към него. Тази категория пострадали реагират отрицателно на въвличането си в трафик на хора, по-скоро се съпротивляват на експлоатацията си, тъй като не са склонни да я интерпретират като източник на позитивни житейски решения за себе си, склонни са да търсят избавление и като цяло предпочитат да се завърнат в държавата си на произход. В процеса на стабилизиране е вероятно те да проявят мотивация или съгласие за съдействие в наказателното производство. Според статистиката обаче е не по-слабо вероятно да пожелаят да се приберат у дома си максимално бързо и завинаги да се откъснат от преживяното.

В съвременното този профил не преобладава. Редица държави съобщават за намаляване на броя на традиционните жертви на фона на постоянни сигнали на социалния и академичния сектор за увеличаване на жертви, които все по-рядко се нуждаят от закрила в познатия ѝ вид, и все по-често принадлежат към имигрантски групи със сложна структура на потребностите¹. Дори и в рамките на традиционния профил голямото разнообразие в личните истории на жертвите, в техния социален произход, житейски стратегии и перспективи, връзки с трафиканта, реакции към експлоатацията и т.н. прави невъзможно и методологически погрешно за тях да се разсъждава обобщено поради сложния и силно индивидуален характер на мотивацията за оказване на съдействие. Разнообразието от потребности прави трудна цялостната преценка на случаите в самото начало. Те са особено непредсказуеми, когато жертвата е формирана в семеен експлоатационен контекст и трафикирана от свои близки, когато е разрушено доверието в държавните институции, когато самата тя се е ангажирала с престъпна дейност в хода на трафикирането и експлоатацията си, както и когато трафикът е повлиян от включването ѝ в миграционни и бежански вълни. Някои проявяват нежелание да получават подкрепа, която може да ги направи социално разпознаваеми като жертви на трафик.

Актуалната действителност изправя обсъжданата тук нормативна регулация пред предизвикателството на жертви от трети страни с *амбиции за усядане в приемащите държави*, с възприятия за трафика като предпочитана или поне не нежелана житейска перспектива, с висока и безкритична адаптивност към експлоатационната среда и слаба мотивация и умения за социално вграждане. Това са имигранти със сложни лични истории, идващи от територии на военни конфликти, религиозни гонения, хуманитарни кризи, потиснически и тоталитарни управления и други обстоятелства, представляващи заплаха за техни фундаментални права, включително социален контекст, в който тези права не се ценят и гарантират. Отношенията с

¹ Brunovskis, A., Balancing protection and prosecution in anti-trafficking policies, Fafo, Nordic Council of Ministers, 2012, p.62.

трафиканта по-често нямат изразен насилствен характер, не предизвикват травматична реакция у жертвата и се основават на вид предприемаческо сътрудничество, в което жертвата обективно получава ползи, до каквито няма достъп в родината си (напр. материални доходи, определен житейски стандарт, степен на сигурност, степен на лична свобода и др.) и поради това не винаги има мотиви да съдейства за осъждането на трафиканта, особено ако той изпълнява ангажиментите си към нея. Такъв пострадали не се възприема като жертва, склонен е да позитивира положението си на експлоатация и трудно бива разпознат като жертва на основата на традиционните протоколи за идентификация, които отразяват други представи за жертва.

Извън горното, не винаги е в интерес на пострадалия да сътрудничи. Потребностите му на жертва всъщност не зависят от участието му в процеса. Конвенцията, за разлика от Директива 2004, придава донякъде предимство на възстановяването пред целите на правосъдието и търси да намали рисковете достъпът до необходима за възстановяването подкрепа да се определя от решението дали жертвата да сътрудничи, а не от реалните ѝ нужди. Затова Конвенцията се стреми да проведе разграничение между СВР и други институти, предоставящи подкрепа, които се съобразяват само и единствено с потребностите на потребителя или се предоставят под условие, че жертвата съдейства.

Накратко, променящата се действителност на трансграничния трафик на хора допълнително усложнява националното приспособяване на наднационалните стандарти, чиято оригинално вложена парадигма не съобразява и не отразява еднакво голямото разнообразие от житейски и правни положения, в които може да се окаже трансгранично трафикирано лице в различни държави, вкл. с оглед специфики на наказателните системи, несвързани с трафика.

3.1.2. Според Директива 2004 ползвателите на СВР са **жертви**, произхождащи от трети страни, докато Конвенцията разширява кръга им до всички видове жертви, независимо от националността и гражданството им, които пребивават незаконно в приемащата държава или с разрешение за кратковременно пребиваване, след изтичането на което са застрашени да загубят положението си на законно пребиваващи². Макар и при различни условия, рискът касае всички лица, които не са граждани на приемащата държава, включително граждани на ЕС/ЕИП и на трети страни. Задължението на тези лица да напуснат територията на държавата, на която са открити, поради липсата на правно основание да пребивават в нея, създава множество рискове както за тяхната лична сигурност и права, така и за бъдещето на евентуалното наказателно преследване на техните похитители.

Макар да не изключва възможността националните закони да предоставят СВР и на национални граждани, Конвенцията изхожда от възглед, че незаконно или краткотрайно пребиваващите чужденци са в специално уязвимо положение, което изисква специално правно третиране на очевидни хуманитарни основания³.

По начало СВР е насочен към **пълнолетни жертви**. Изводът следва както от елемента на размисъл и вземане на решение за или против оказване на съдействие на правосъдието, предполагащи известна житейска зрялост и юридическа самостоятелност, така и с указанията на Конвенцията за специално третиране на децата чрез директно предоставяне на разрешения за пребиваване и чрез съблюждане на техния висш интерес съгласно чл. 3 от Конвенцията за правата на детето. Въпреки това **децата** не само не са изключени от достъп до СВР, но Директива 2004 изрично предвижда, че той може да бъде удължен, ако това е в интерес на детето (чл. 10). В тази посока следва да се изтъкне, че самото изискване за спазване на най-добрия интерес на детето

² GRETA, Explanatory Report to the CoE Convention on Action against Trafficking in Human Beings, par.172.

³ Този специален статус на уязвимост е официално признат на чужденците само в Испания.

вече задължава компетентните национални власти да изберат СВР само ако той предоставя най-благоприятни условия за конкретното дете с оглед неговата лична ситуация, а предвид ограниченията в достъпа до услуги в сравнение с други институти на миграционното и бежанското право и на закрилата на детето такъв извод е по-слабо вероятен в редица държави.

3.1.3. Според Директива 2004 **продължителността** на СВР и **датата, от която той започва да тече**, се определят от националното законодателство, но Конвенцията предвижда минимален задължителен период от 30 дни и предписва, че продължителността трябва да е достатъчна, за да може СВР да постигне предназначението си спрямо конкретния ползвател. Конвенцията има предвид *достатъчност с оглед възстановяването*, а не с оглед вземането на решение дали да се съдейства на наказателното преследване. Така тя косвено насърчава режими за по-голяма продължителност и възможности за удължаване, към каквито и GRETA демонстрира последователна настойчивост. Според Конвенцията СВР следва да се предоставя на лица, за които „има основателни причини да се смята”, че са жертви на трафик (предполагаеми жертви), а това предполага началото на СВР да е максимално рано в процеса на идентификация на жертвата. В тази посока са и изричните изисквания на Директива 2011, която последователно настоява за ранна идентификация на жертвите и ранно предоставяне на подкрепа и закрила.

3.1.4. Изискванията на Директива 2004 и Конвенцията образуват следния **задължителен за държавите минимум от услуги**, които трябва да бъдат предоставени на ползвателите през СВР:

- условия на живот, осигуряващи преживяването на ползвателя, вкл. подходящо и безопасно настаняване, психологическо и материално подпомагане;
- достъп до спешна медицинска помощ;
- защита и сигурност;
- езикова помощ, писмени и устни преводачески услуги, когато е необходимо;
- подкрепа за задоволяване на особените нужди на най-уязвимите лица, вкл. достъп на децата до образование при същите условия, при които той се предоставя на националните граждани. Единствено допустимо е ограничение е в рамките на системата на обществените / държавните училища;
- предоставяне на правни съвети и информация, в частност по отношение на законните права и услугите, които са на разположение на ползвателя, на разбираем за него език, както и подпомагане, което да даде възможност правата и интересите му да бъдат представлявани и съобразени на съответните етапи от наказателното производство срещу извършителите. Достъпът до безплатна правна помощ е факултативно изискване на Директива 2004, но е включен в минималния пакет по Конвенцията.

Държавите нямат задължения да предоставят достъп до трудовия си пазар.

Този минимален пакет е по-широк от предвидения в чл. 11, ал. 5 и чл. 12 от Директива 2011 общ минимален стандарт на закрила и помощ, който се предоставя на всички жертви независимо от съгласието им за сътрудничат и който не включва изрично образователни услуги. Този минимум е по-висок за жертвите със специални потребности, породени от бременност, здравословно състояние, увреждания, умствено или психично разстройство или от претърпени тежки форми на психическо, физическо или сексуално насилие, но директивата не го конкретизира. Това означава не само широка свобода на преценка за националния законодател, но и внушение за индивидуален подход в рамките на МНМ и избягване на нормативна свръхрегулация. В материята на СВР чл. 11 насочва към национални решения за различни

допълнителни услуги и права в рамките на СВР и конкуриращите го алтернативни институти, когато ползвателят е особено уязвима жертва.

3.1.5. СВР може да бъде **предсрочно прекратен** едностранно от държавата, ако се установи, че ползвателят доброволно и по своя инициатива е подновил връзките си с извършителите на престъплението (Директива 2004) или че статутът на жертва на трафик е неоснователно предявен (Конвенцията), или по съображения за обществен ред и защита на вътрешната сигурност (Директива 2004 и Конвенцията). Основанията не са изчерпателно изброени и държавите могат да предвиждат и други. Самият ползвател може да прекрати СВР предсрочно, като заяви решение да сътрудничи преди изтичането му. Изглежда, че Директива 2004 не предвижда възможност за предсрочно прекратяване с решение за отказ. GRETA също не препоръчва такова решение.

3.1.6. СВР не дава **право на пребиваване**, но докато той трае, спрямо ползвателя не може да се приложи каквато и да е мярка за извеждане от територията на приемащата държава. Националните власти са длъжни още в началото да предоставят на жертвата необходимите документи, разрешаващи законен престой до изтичане на срока.

На основата на изложените параметри може да се направи изводът, че СВР се реализира на основата на **правоотношение между приемащата държава и ползвателя, по силата на което държавата едностранно и временно се отказва да упражнява правата си да изисква съдействието му в наказателния процес, да го изведе от своята територия, ако той пребивава незаконно на нея, и други права, като му предоставя достъп до определени услуги, насочени към неговото възстановяване и извеждане от положението на експлоатация, поради обоснованото предположение, че ползвателят е пострадал от трафик на хора на нейна територия.** СВР не дава на жертвата субективни „права“ да получи определени ползи, а представлява форма на третиране, подчинена на обществения интерес от възстановяването и от предпазването на жервата от увреждащ контакт с правосъдието. Според наднационалните правни стандарти предоставянето на това третиране не зависи от формалното съгласие на ползвателя, макар в някои държави такова да е предвидено под различни форми - процедурна инициатива за получаване на СВР, заявяване на приемане на предложение за СВР, възможност за отказ от СВР преди или след неговото предоставяне. Изразяването на тази воля обаче няма характер на упражняване на субективно право, а приемане или заявка за ползване на определена правна възможност. Тази конструкция е обща за всички видове помощ и подкрепа, предоставяни на жертви на трафик, вкл. по Директива 2011, поради което тя концептуализира волята като лично „информирано съгласие“ за ползване.

Осмислянето на СВР от гледище на публичния интерес прави възможен трудния дебат кой от двата публични интереса, обхванати от философията и предназначението на СВР, има предимство, ако се приеме, че двата се конкурират. В научната литература те са описани като интереса (от защита) на жертвата и интереса на правосъдието от преследване и наказване на деца и традиционно се разглеждат като съпернически си. Напрежението между тях се счита особено видимо тъкмо в института на СВР и режимите за временен престой.

В тази връзка особено внимание се обръща на безусловността на подкрепата за възстановяване през СВР и на значението, което решението за или против съдействие има за перспективите на жертвата. Изтъква се, че обвързването на достъпа до подкрепа след изтичане на СВР с положително решение за сътрудничество може да има ефекта на неетична злоупотреба с уязвимостта на пострадалия, която би създала значими рискове от инструментализиране на съдействието му. Механизмите за трафикиране и експлоатация сами по себе си се основават на

злоупотреба с доверие, уязвимост, зависимост и пр. Появата на техни подобия при контакта с държавата създава очевидни рискове за ресоциализацията на пострадалия, както и за ефективността на неговото сътрудничество с органите на разследването. Тя може да създаде условия жертвата да приеме да сътрудничи въпреки наличието на рискове, произтичащи от самото сътрудничество, за да запази или увеличи достъпа си до подкрепа. Така възниква въпросът за управлението на тези рискове, реализацията на които може да компрометира резултатите от оказаната до момента подкрепа и така да обезсмисли предоставянето и на СВР, и на други форми на подкрепа. В същото време във всички изследвани държави се регистрира висока социална значимост на целта за наказателно преследване и наказване на дееца и разнообразни нормативни и практически стратегии за получаване на съдействието на жертвата.

Макар това съдействие да е възможно в най-разнообразни по форма и интензивност прояви, най-важно за правосъдието остава даването на свидетелски показания, но то е и най-инвазивното натоварващо изпитание за жертвата. Сред най-важните практически въпроси е **какво е съотношението между задължението на държавата да предостави време за размисъл и да зачете евентуално решение за отказ от съдействие спрямо задължението на жертвата да даде показания като свидетел в наказателния процес, ако бъде призована.** Съгласно пар. 176 от Обяснителния доклад към Конвенцията **„решението да окаже или не съдействие на компетентните власти не изключва задължението на жертвата да свидетелства, ако бъде призована от съдия”**[курс.авт. - И.П.]. Ако тя е „законово задължена да се яви и да свидетелства, не може да се позове на чл. 13 от Конвенцията, за да откаже”⁴. По отношение на свидетелстването Конвенцията няма пряко действие и не преодолява нормите на вътрешното право, ако те предвиждат задължение за свидетелстване. Неоказването на съдействие от жертвата по време на СВР и след него, ако такова е решението ѝ, не създава пречки пред националните власти да разследват, преследват и наказат извършителя, като ползват алтернативни доказателствени стратегии, само когато това съдействие е различно от свидетелстването. Така например, съдействие, изразяващо се в разпознаване, всички форми на неформално съобщаване на информация, предаване на вещи и пр. или разпит не пред съдия, може да бъде отклонено на основание чл.13 от Конвенцията. Ако жертвата не желае да свидетелства пред съдия, може валидно да откаже само ако националното законодателство ѝ разрешава това (единствено в Грузия бе установена такава възможност).

Това съществено ограничение на възможността на жертвата да не сътрудничи отново подчертава, че СВР не ѝ предоставя субективни права в собствен смисъл, а представлява мярка, предприета от държавата в публичен интерес.

Така балансът между двата публични интереса, обусловили двойното предназначение на СВР, се свежда до това **дали от жертвата може валидно да се изисква нещо повече или нещо различно от даването на свидетелски показания пред съдия.** Трябва да се признае, че макар такова съдействие да би улеснило разследването, то не е решаващо, особено при липсата на пречка по всяко време да се вземат свидетелските показания на пострадалия, вкл. през СВР.

Изследователите препоръчват балансът да се търси в комбинирани подходи с паралелни опции за засилено подпомагане при сътрудничество и специални режими за защита на особено уязвими жертви, като държавите ясно посочат какви са ползите за жертвата от сътрудничеството.

⁴ Изводът следва от указанието на чл. 13, ал. 1 от Конвенцията, че предоставянето на СВР „не засяга действията, осъществявани от компетентните органи във всички фази на съответното национално производство и в частност при разследването и наказателното преследване на престъпните деяния”.

3.2. СВР в контекста на практиката на Европейския съд по правата на човека

Практиката на ЕСПЧ по проблемите на трафика на хора е извънредно оскъдна и започва да се развива едва през 2005 г. с решението по делото *Силиадин срещу Франция*⁵, в което за първи път ЕСПЧ изяснява, че чл. 4 от ЕКПЧ поставя пред държавите позитивни задължения за защита на жертвата. Цели 5 години по-късно, в *Ранцев срещу Кипър и Русия*⁶, приема, че разпоредбата на чл. 4 обхваща и трафика на хора, и разширява задълженията на държава отвъд простата криминализация и създаване на законодателна рамка за защита, като включва в тях и **предприемане на оперативни мерки за закрила, вкл. в хода на разследването**, както и провеждане на ефективно наказателно производство. В поредица решения от 2012 г. насетне - *С.Н. и В. срещу Франция*⁷, *С.Н. срещу Обединеното кралство*⁸, *М. и др. срещу Италия и България*⁹ - се оформя разбирането, че органите на националните държави могат да изпълнят процедурните си задължения само ако държат сметка както за явните, така и за скритите, по-фини и манипулативни механизми за подчиняване на пострадалия.

През 2016 г. решението по делото *Л. Е. срещу Гърция*¹⁰ въвежда допълнителни критерии за определяне на момента, от който за държавата възниква позитивно задължение за предприемане на мерки за защита и подкрепа и който най-общо е формулиран в практиката на ЕСПЧ като момента, в който органите са узнали или е трябвало да узнаят предвид фактите по случая, че конкретно лице е пострадало от трафик на хора. Решението е значимо с извода, че **задълженията на държавата по Конвенцията на СЕ за борба с трафика на хора, вкл. задължението за своевременно осигуряване на СВР, се поглъщат от задълженията по чл. 4 от ЕКПЧ.**

Както това, така и последвалите решения по делата *Г. Дж. срещу Испания*¹¹ и *В. Ф. срещу Франция*¹² са остро критикувани за недостиг на чувствителност към реалната проблематика на защитата на жертвите на трафик, за повърхностност на анализа и формализиране на подхода¹³. Въпреки това фактите по тези дела са достатъчни за очертаване на системни проблеми в прилагането на стандартите на Конвенцията, вкл. относно СВР, както ще бъде обсъдено по-долу.

3.3. Профил на жертвите на трафика на хора към и в Европейския съюз, 2013-2017 г.

Във всички изследвани държави текат процеси на динамично преобразяване на традиционните профили на пострадалите и на навлизане на нови форми на експлоатация, към които системите не са чувствителни. Общите процеси в почти всички държави са свързани с:

- **ръст на дяловете на трафикирани и експлоатирани деца** - особено от ромските и други малцинствени етнически общности (Албания, Италия, Кипър, Франция), национални жертви (Великобритания, Италия), настанени в сиропиталища деца (Латвия, Литва, Нидерландия). Процесът е все още слабо изразен само в Испания, докато в Нидерландия през

⁵ *Siliadin v. France*, Жалба № 73316/01, Решение от 26.10.2005 г.

⁶ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, Жалба № 25965/04, Решение от 7.01.2010 г.

⁷ *C.N. and V. v France*, Жалба № 67724/09, Решение от 11.10.2012 г.

⁸ *C.N. v. United Kingdom*, Жалба № 4239/08, Решение от 13.11.2012 г.

⁹ *M. and Others v Italy and Bulgaria*, Жалба № 40020/03, Решение от 01.08.2012 г.

¹⁰ *L.E. v. Greece*, Жалба № 71545/12, Решение от 21.01.2016 г.

¹¹ *G.J. v. Spain*, Жалба № 71545/12, Решение от 21.01.2016 г.

¹² *V.F. v. France*, Жалба № 71545/12, Решение от 21.01.2016 г.

¹³ Вж. напр. **Stoyanova, V.**, 'L.E. v. Greece: Human Trafficking and the Scope of States' Positive Obligations under the ECHR', *European Human Rights Law Review*, Lund University Faculty of Law (May 2016), p. 290-230; **Ruth M. Mestre i Mestre**, 'G.J. v. Spain and Access to Justice for Victims of Human Trafficking', *Strasbourg observers*, 01.09.2016.

2016 г. е обхванал близо половината от жертвите (46%). Най-често децата се използват за просия (Кипър, Молдова, Франция), принудително извършване на престъпления (Франция), домакински услуги (Латвия) и проституция, поради което нарастването на техния брой се отразява и на относителните дялове на тези видове експлоатация.

- **ръст на относителния дял на трудова експлоатация** спрямо сексуалната, макар почти навсякъде последната да запазва статистическо предимство. Този процес е слабо изразен само в Германия, докато след 2015 г. във Великобритания, Португалия, Грузия трудовата експлоатация вече преобладава¹⁴. В Нидерландия трудовият трафик е нарастнал 4 пъти спрямо сексуалния за периода 2007-2011 г. С тези промени е свързано и покачване на **относителния дял на експлоатираните мъже**, особено ясно изразено в Белгия, Великобритания, Полша, Португалия и Албания.

- ръст на относителния дял на **националните жертви** в държави, които традиционно са транзитни или в зони на експлоатация (Белгия, Франция, Нидерландия, Португалия). Единствено в Норвегия и Дания по официални данни почти всички пострадали са чужденци. В държавите на произход на Балканите расте броят на вътрешнотрафикантите национални жертви (след 2013 г. в Албания броят им надхвърля този на извездените в чужбина). Някои от тези държави започват да се обособяват и като дестинации (Хърватска, Черна Гора).

- ръст на **жертвите от трети страни** и по-конкретно Средна Азия и Африка, които след 2013 г. убедително изместват традиционните жертви от Централна и Източна Европа. Жертвите, произхождащи от Нигерия, водят в официалните статистически данни във всички държави на експлоатация и повечето транзитни зони в Централна и Западна Европа.

ДЪРЖАВА	Произход на чуждестранните жертви, заемащи най-голям дял. Тенденции
Албания	Нигерия , Филипините и Централна Азия (транзитно преминаващи)
Белгия	Румъния и Мароко, следвани от Нигерия , Унгария и България.
Великобритания	Албания, Виетнам и Нигерия , следвани от Румъния, Полша, Словакия и Судан. Жертвите идват от над 100 държави.
Германия	Румъния, България, Унгария и Нигерия .
Грузия	Узбекистан, Киргистан и Таджикистан.
Гърция	Румъния и България, следвани от Бангладеш, Нигерия , Доминиканската република, Албания и Молдова
Дания	Румъния и Нигерия , следвани от Тайланд и Уганда, както и граждани на трети страни, законно пребиваващи в Италия и Испания.
Естония	Русия, Румъния и Виетнам.
Испания	Китай, Нигерия , Румъния, Бразилия, България, Парагвай, Доминиканската република.
Италия	Нигерия , Бразилия, Румъния, Мароко, Китай. Транссексуални жертви от Бразилия и Аржентина. Непридружени деца от Сомалия, Еритрея, Бангладеш, Египет, Афганистан.
Кипър	Индия, Латвия, Бангладеш, Доминиканската Република, Китай, България, Турция, Румъния, Филипините, Камерун, Кот д'Ивоар, Словакия, Того, Парагвай, Чешката Република, Виетнам.
Латвия, Молдова Литва, Словакия	По официални данни (почти) липсват чуждестранни жертви
Нидерландия	Румъния, Нигерия , България, Полша, Северна Африка и Китай.
Норвегия	Нигерия , Румъния, Филипините и Алжир.
Полша	Украйна, Румъния и България. Нараства делът на жертвите от Филипините, Виетнам, Шри Ланка и

¹⁴ По официални данни трафикът с цел трудова експлоатация във Финландия заема 55%, но Националният репортер на трафика на хора съобщава, че поради дефекти в системата за разпознаване цифрите не отразяват реалния обем на трафика, който продължава да е основно с цел сексуална експлоатация.

ДЪРЖАВА	Произход на чуждестранните жертви, заемащи най-голям дял. Тенденции
	Северна Корея
Португалия	Румъния и Нигерия . Преминващите транзитно жертви са основно момичета от Нигерия, Гвинея-Бисау и Мали.
Румъния	Молдова, Бангладеш, Сърбия, Гърция и Полша.
Финландия	Нигерия (36%), Виетнам, Китай, Филипините, Тайланд, Сомалия, Естония, Индия, Русия и Бангладеш.
Франция	Румъния (деца за просия), Нигерия , Китай, България и Бразилия. След 2015 г. расте броят на непълнолетни момичета от Нигерия, насочени за сексуална експлоатация, и на деца от Виетнам, насочени към ферми за канабис във Великобритания. Жертвите на трудов трафик (домашни услуги за дипломатическия корпус) идват от Нигерия и Филипините.
Хърватска	Съседни Балкански държави (Босна и Херцеговина, Сърбия и Румъния).
Черна гора	Сърбия, Косово, Албания, Босна и Херцеговина, Македония и Бангладеш.
Швейцария	Тайланд, Нигерия , Китай, Унгария, Румъния, Доминиканската република, България и Бразилия, Камерун, Мароко, Етиопия. Жертвите-мъже произхождат основно от Афганистан и Еритрея и се експлоатират сексуално и трудово.
Швеция	До 2013 жертвите идват от членки на ЕС, основно Румъния и България, след това - основно от Нигерия , Словакия, Полша, Великобритания, Камерун, Уганда.

По-специфични за отделни държави са следните явления: поява и ръст на трафик с цел отнемане на телесни органи (Великобритания, Полша); сексуална експлоатация на транссексуални лица от Южна Америка (Италия); повишено търсене на жертви с физически или умствени увреждания, особено настанените в институции (Латвия, Франция, Нидерландия); спад на възрастта на сексуално експлоатираните деца (Молдова); разнообразяване на формите на сексуална експлоатация, излизане извън традиционния сектор на регулираната проституция и навлизане в секторите на хотелиерството, корабоплаването, домакинските услуги и земеделието (Нидерландия¹⁵); нарастване на дела на експлоатацията за социални придобивки в рамките на процес на навлизане на организирана престъпност в сектора на социални услуги (Полша); ръст на жертвите от етническите малцинства (Франция); нарастване на трафика с цел принудителни бракове (Албания, Словакия). Скандинавските държави и особено Швеция съобщават за покачване на броя на експлоатираните с множество цели, както и на лицата, които вече са били подложени на експлоатация в други държави. В Нидерландия се отчита ръст на жените извършители и на много младите извършители, вкл. непълнолетни деца.

През 2017 г. общо явление е дисперсирането на маршрутите и отслабването на натиска върху Средиземноморския път, водещо до относително намаляване на притока към Италия за сметка на пътищата през Балканите, Гърция и Испания, както и тези през Румъния за Западна и Северозападна Европа.

4. ЕВРОПЕЙСКИЯТ ОПИТ:

Сравнителен анализ на уредбата и практиките в 25 европейски държави

СВР разкрива голямо разнообразие между европейските държави. Това затруднява изолирането на общовалидни предпочитани препоръчителни подходи, тъй като тези от тях, които са проявили относително по-устойчиви и положителни ефекти в сравнение с други („добри практики“), не са неутрални, а силно зависими от социалния, културния, правния и криминалния контекст, в който са създадени и се прилагат. Те по правило не са автоматично преносими. За

¹⁵ National Rapporteur on Trafficking in Human Beings and Sexual Violence against Children for the Netherlands, ‘Trafficking in Human Beings: Visible and Invisible II’, 2015.

осмислянето им се налага сравнителен анализ на цялостния ефект на правните системи, вкл. концепциите в основата им, като се съобразят и данните за неуспеха на всяка от държавите да осигури пълно и постоянно практическо приложение на развитите в законодателството ѝ модели.

Докладите на GRETA очертават **масово пренебрегване на СВП и съпротиви пред пълното спазване на Конвенцията**, вкл. пропуски в първоначалната реакция към жертвите, особено когато първият контакт е с орган извън системата за идентифициране и насочване. Въпреки настойчивите препоръки, властите по-скоро не са инициативни в информирането и предлагането на СВП. Макар различията в разпространеността на СВП да се дължат донякъде на това, че СВП нормално се предоставя в крайните дестинации, както и че много пострадали вземат относително рано решение да съдействат или се насочват към по-препочитани алтернативни институти за подкрепа и узаконяване на престоя¹⁶, приложимостта на СВП произтича преди всичко от мотивацията и ресурса на държавната администрация да го прилага и привлекателността му за жертвите в сравнение с други институти.

4.1. Равнище на уредба

Най-често СВП е уреден в нормативен акт с ранг на закон. Това са законите за регулиране на правното положение на чужденците и относително рядко, но в по-новите законодателства - специализираните закони за противодействие на трафика на хора. Изключение правят:

- Великобритания, в която уредбата на СВП се намира в „насоки” с препоръчителни добри практики, адресирани към държавната администрация¹⁷.

- Норвегия и Швейцария, в които уредбата е развита в подзаконов нормативен акт (Постановление за имиграцията и Наредба за допускането, пребиваването и извършването на дейности с цел печалба).

В Хърватска регулацията е както в Закона за чужденците, така и в Протокол за идентифициране, подкрепа и защита на жертви на трафик, чието значение е подобно на НМН.

Предвид обстоятелството, че предметът на правна уредба е институт с наднационален произход, препоръчително е да бъде уреден с национален акт, ползващ се с относително висока стабилност, какъвто е законът. В държавите, принадлежащи към правните кръгове и традиции, към които принадлежи и България, уредбата е в закон или кодекс.

4.2. Предназначение на срока

Както бе изяснено, предназначението на СВП е да позволи на пострадалия едновременно 1) да преодолее непосредствените последици от получените в резултат на трафикирането му травми, вкл. като прекрати състоянието на експлоатация, зависимост и контакт с извършителите, и 2) да вземе информирано решение дали да окаже съдействие на органите на наказателно преследване. Балансът между двата компонента е динамичен. Възстановителният аспект няма амбицията да

¹⁶ В Полша СВП почти не се прилага поради конкуренцията с алтернативни институти. В Швеция се предпочита 6-месечно пребиваване, чийто условия са много сходни на СВП. В Белгия и Финландия жертвите получават подновяемо 6-месечно разрешение за пребиваване, ако прокурорът повдигне обвинение срещу деца, съответно ако жертвата съдейства на разследването, като във Финландия след 2 години се предоставя постоянно пребиваване, а е възможно то да бъде директно предоставено на особено уязвими жертви от първоначалната идентификация. Във Великобритания и Черна гора се предпочита процедурата по даване на убежище или временно пребиваване на жертви на трафик на хора на хуманитарни основания. Във Франция жертвите също предпочитат разрешение за временно пребиваване, което се издава както при съгласие за съдействие, така и по изключение на хуманитарни основания. В Хърватска през СВП се предоставят същите услуги като в програмата за подкрепа на идентифицирани жертви. В Нидерландия често се предпочита специалната защита на свидетеля в наказателния процес.

¹⁷ Guidance for Specified Public Authorities Version 2.0 (18 March 2016).

гарантира пълно преодоляване на травмите, а само стабилизиране, което е достатъчно за самостоятелно функциониране в обществото, вкл. упражняване на права (чл. 11, ал. 1 от Директива 2011). Разбирането на Конвенцията е, че в СБР сътрудничеството и дори контактът с разследването са по-скоро неблагоприятни, а и неефективни предвид състоянието на жертвата. Такова предварително обобщение обаче не е общовалидно, особено с напредването на СБР или при сериозно закъсняване на началото му, когато този контакт може да бъде полезен за жертвата.

Повечето изследвани държави **изключват елемента на възстановяване и СБР остава доминиран от целите на наказателното преследване или на политиките към чужденците**¹⁸. Само 8 от изследваните 25 държави формално възприемат двойното предназначение в законодателството си, но и в тях практиката по съблюдаването му е неубедителна, а приложимостта му е ниска¹⁹. Налице са държави, в които не действа СБР *per se*, а подобен на него срок с неуточно предназначение или различно от предвиденото в КСЕБТХ и Директива 2004.

ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ	ДЪРЖАВА
Срок за възстановяване и размисъл	<ol style="list-style-type: none"> Албания: Предназначен за възстановяване, ползване на подпомогнато връщане в държавата на произход и вземане на решение дали да съдейства на властите Гърция: Предназначен за преодоляване на влиянието на трафиканта и възстановяване, но с оглед вземане на информирано решение дали да съдейства на органите на наказателно преследване. Естония: Предназначен за успокояване на жертвата и за предоставяне на възможност да получи разрешение за временно пребиваване, което се предоставя след като е дала съгласие за съдействие или е започнала да съдейства на органите на наказателното преследване. Кипър: Предназначен да предостави възможност на жертвата да преодолее влиянието на трафиканта и да реши дали да съдейства на разследването. Молдова: Предназначен за възстановяване, прекъсване на връзките с трафиканта и вземане на информирано решение за оказване на съдействие на органите на разследването. Норвегия: Предназначен да прекъсне връзката на трафиканта с жертвата и да ѝ даде възможност да подпомогне преследването му. Румъния: Предназначен за възстановяване на жертвата, преодоляване на влиянието на трафиканта и вземането на информирано решение дали да съдейства на органите на наказателното преследване. Швеция: Предназначен за възстановяване на жертвата и вземане на решение дали да съдейства на властите, но се предоставя само при образувано наказателно производство. На практика СБР се използва в голяма степен за изясняване на същинското положение на жертвата, след като са налице достатъчно данни за престъпление срещу нея и следствените действия са в ход.

¹⁸ Такъв е дори финландският модел: минималният 30-дневен срок е с двойно предназначение, но възможността да бъде многократно удължаван с до 6-кратно по-дълги периоди е под условие, че жертвата съдейства през тях.

¹⁹ Седем от тях са предоставили СБР общо на малко над 200 жертви за 2010-2015 г. Гърция и Молдова не са предоставили на нито една през 2011-2015 г., Естония - на нито една пълнолетна жертва (само на 2 деца), Кипър и Албания - на по около 20 жертви (под 3% от идентифицираните за периода), Швеция - около 40 (18% от идентифицираните), Норвегия - 112 (18% от предполагаемите жертви). Румъния съобщава идентифицираните от жертви и като ползватели на СБР, но тя няма механизъм за статистическо броене на СБР, а неправителственият сектор съобщава, че СБР се предоставя по-често единствено на идентифицираните от полицията пострадали (около 5000 за периода). GRETA (2016)20; GRETA (2015)5.

Срок за размисъл	<ol style="list-style-type: none"> 1. Белгия: Предназначен жертвата да реши дали ще свидетелства, дали ще подаде жалба или ще се върне в националната си държава 2. Грузия: Предназначен жертвата да реши дали ще съдейства на разследването. 3. Испания: Едва с последните изменения на закона донякъде е засилена годността на срока да даде възможност на жертвата да се възстанови, но все още преобладава елементът „размисъл”. Жертвата е в контакт с полицията от самото начало, е трудно да се прецени от кой момент започва нейното съдействие и дали може ефективно да го откаже. 4. Латвия: Предназначен пострадалият да размисли върху възможността да предостави на разследващите органи информация от значение за образуването или отказа от образуване на наказателно производство за трафик на хора. 5. Литва: Преди предоставянето на срока жертвата трябва да предаде всички документи и данни, с които разполага, на разследващия орган и да прекъсне всякакви контакти с лица, които могат да повлияят на решението ѝ дали да сътрудничи. През срока тя е в постоянен контакт с разследващите, поради което е трудно да се прецени дали не оказва съдействие въпреки волята си. 6. Нидерландия: Предназначен жертвата да реши дали да подаде оплакване или да съдейства по друг начин. Пострадалият е в постоянен контакт с полицията, която предоставя срока и осъществява идентификацията на пострадалите. 7. Полша: Предназначен жертвата да реши дали да съдейства. 8. Франция: Законът акцентира изрично само на предназначението на срока да даде възможност за размисъл. 9. Черна гора: Предназначен жертвата да вземе решение дали да повдигне частно обвинение, да свидетелства или да съдейства на властите по друг начин.
Срок за възстановяване	Хърватска: Предназначението е лицето да реши дали да се включи в програмата за подкрепа.
Последователно за размисъл и за възстановяване	Финландия: Първите 30 дни се дават за възстановяване и размисъл. Ако пострадалият реши да съдейства, срокът се подновява за 6 месеца с възможност за многократно подновяване.
Срок за проверка на фактите, установяващи качеството на ползвателя	Великобритания: Предназначен не за възстановяване на ползвателя, а „за събиране и проверка на доказателствата”, които са създали предложението, че е пострадал от трафик на хора. В същото време уредбата препоръчва органите да се въздържат от интервюиране на жертвата относно статуса ѝ на пострадало лице съгласно Националния механизъм за насочване през първите 30 дни от 45-дневния СВР. Това внася известно объркване в правомощията им.
Предназначението не е изрично установено със закон	<p>Дания: Възприет е подход на оценка на трафика на хора като имиграционен въпрос. Първите 30 дни се предоставят с оглед вземане на решение дали жертвата ще сътрудничи на разследването при завръщане в Дания. Ако се завърне при взето положително решение, се предоставя остатъкът от 90 дни. Срокът не цели нито защита на жертвата, нито преследване на дееца. Повечето жертви отказват да го ползват или изчезват преди да бъде реализирано връщането им в Дания.</p> <p>Германия: Срокът е предназначен да уреди законното пребиваване на жертви, които все още не са взели решение дали да съдействат на разследването. В практиката от тях се изисква да са в постоянен контакт с разследващите органи.</p> <p>Италия: През срока се предоставя временна подкрепа до приключване на процедура по включване в програма за социална помощ по чл. 18 от Имиграционния закон.</p> <p>Словакия: Предоставя се безусловно на всяко дете, което не е национален гражданин.</p> <p>Швейцария: Срокът изтича, когато жертвата заяви готовността си да съдейства на властите и е прекъснала всички връзки с трафиканта, независимо от възстановяването си.</p>

Независимо как е формулирано предназначението на СВР, преобладават практики, които не гарантират свободата на жертвата информирано да откаже съдействие. Най-честите са:

- национален възглед, че е достатъчно СВР да се предоставя без формално условие за съдействие, за да се приеме, че възможността за информиран размисъл е осигурена. Налице е смесване на безусловността, която се отнася до всички видове подкрепа (Директива 2011), с

предназначението на СБР по Директива 2004 и Конвенцията. Практиката е валидна основно за държавите, в които целта на СБР е формулирана в отклонение от Конвенцията (Италия²⁰).

- небалансирано интензивни контакти на жертвата с разследващите през целия СБР (Германия, Литва, Нидерландия, Гърция). Най-често те са осъществявани в процедурата по формална идентификация, а идентифициращият орган съвпада с разследващия и се нуждае от информация за преживяното от пострадалия, за да му признае официално статус на жертва на трафик на хора. GRETA многократно подчертава, че интензивното общуване с разследващите, особено при кратък СБР, създава неяснота относно момента, в който жертвата започва да оказва съдействие, спрямо предоставянето или изтичането на срока, предоставен ѝ да размисли, и спрямо момента, в който тя взема и заявява решението си.

Важно е да се отбележи, че **самото решение за или против съдействие няма как да бъде взето при пълна изолация от разследващите**. Евентуалното съдействие ще се окаже именно на тях и предполага конкретен, а не абстрактен доверителен контакт. Разясненията какво представлява сътрудничеството и какво предстои за пострадалия при алтернативните решения следва да изхождат от органите на разследването, а не от посредници. Такъв подход в най-голяма степен гарантира жертвата срещу рисковете на неадекватните очаквания и страхове, и разследването срещу рисковете на безполезно или нестабилно процесуално поведение на жертвата. Някои жертви не разполагат със значима информация или липсва благоприятна прогноза дали обективно биха били в състояние да я предоставят в предстоящ или образуван наказателен процес. Различните форми на съдействие - участие в разпознаване, предоставяне на информация за други жертви, за клиенти, за място на експлоатацията, за маршрута на трафика, повдигане на частно обвинение и др. - имат различно отражение върху възстановителния процес.

Добрите практики предполагат известно неформално общуване с разследването, което да очертае дали е възможно съдействие и да очертае параметрите му. Би било проява на нерационална формализация такава комуникация да се разчита като вече започнало съдействие и да се забраняват всякакви контакти с разследващите до изтичане на СБР. Такива крайности не са известни в никоя от изследваните държави и не се имат предвид и от международните стандарти, но все пак контактът с жертвата е препоръчителен само ако разследващите органи я предразполагат да им сътрудничи. В много държави обаче те не успяват да получат доверието ѝ (Латвия).

Един от големите въпроси е **действително ли жертвата ползва СБР, за да обмисли и реши дали да съдейства**. Данните не са еднозначни²¹. Ако тя не е взела предварително решение, изглежда се влияе от опита на пострадали, настанени по-рано в съответния център, както и от перспективата да узакони своето постоянно пребиваване в приемащата страна със съответните допълнителни права. Роля има и официалното признаване на качеството ѝ на жертва, което обичайно настъпва след като СБР е предоставен, а много често и след образуване на наказателното производство (Швеция, Гърция, др.). Колкото повече ползи за себе си съзира пострадалият от оказваната му подкрепа и от бъдещото си участие в наказателния процес, толкова по-вероятно е да окаже съдействие. От значение са и особеностите на доказателствения процес. Ако всяка дадена от жертвата информация има стабилна доказателствена стойност пред

²⁰ CP(2017)7 Report submitted by the authorities of Italy on measures taken to comply with Committee of the Parties Recommendation CP(2014)16 on the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, December 2016.

²¹ Brunovskis, A., 2012, Idem. Резултати от неформално анкетно проучване сред български специалисти, работещи в системата за подпомагане на пострадали от трафик на хора, проведено в периода септември-октомври 2017 г.

съда (Белгия), не възниква необходимост от свидетелстване в бъдеще относно същите обстоятелства. Ако жертвата откаже или прекъсне съдействието си, последиците за нея се свеждат до загуба на правата, обвързани със сътрудничеството, но пък вече предоставеното съдействие е в някаква степен необратимо. На нагласите влияе още виктимният профил и вида експлоатация²².

- **конкуренция с институти, предоставящи повече ползи в сравнение със СВР, но под условие, че ползвателите съдействат.** Според изследователите тенденцията в Европа е в посока ръст на пострадали, които имат амбиции за усядане в държавата на експлоатация²³. Така се обяснява относително големия брой на жертвите, насочващи се към форми на узаконяване на престоя си, предоставящи повече права, макар и срещу оказване на съдействие, както и на жертвите, които в края на СВР решават да съдействат, тъй като това им гарантира съществено подобряване в правното положение и перспективи на фона на нежеланата алтернатива да бъдат незабавно върнати в държавата на произход. Поради това СВР почти не се прилага в Полша²⁴, Финландия²⁵, Франция²⁶, повечето кантони на Швейцария, Дания и се прилага недостатъчно широко в Швеция²⁷, Португалия²⁸, Нидерландия²⁹. Държавите, в които тези причини не са масово или системно изразени, успяват да предоставят СВР на почти всички идентифицирани жертви (Хърватска, Черна Гора) или поне на повечето от тях (Норвегия, близо 60%³⁰).

- **дефицити в професионалната подготовка и мотивация на органите, идентифициращи, насочващи и предоставящи СВР.** Най-честият недостатък е непознаването на правната възможност за СВР и свързано с това неизпълнение на задължението жертвата да бъде информирана и СВР да ѝ бъде предложен (Полша, Дания³¹, Гърция, Литва). Друга лоша практика е съзнателното неидентифициране или ненавремененно и непълноценно информиране на жертвите за правата им с цел да се получи тяхното съдействие (Швеция, Нидерландия, Молдова), както и изпълнението на тези задължения едва след като разследващият орган е получил някакво

²² Литовската прокуратура съобщава за трудности в работата с пострадали мъже. Тези жертви, изглежда, се влияят повече от извънпроцесуалния натиск на обвиняемите и пропуските в системата за защита на свидетелите. Те идват от съседните на Литва държави и Китай. Според **полските** власти трудово експлоатираните лица по-рядко се осъзнават като жертви. В **Нидерландия** идентифицираните пострадали граждани на държави извън ЕС са близо два пъти повече спрямо жертвите от ЕС и за разлика от жертвите от Централна и Източна Европа и децата, които обикновено отказват съдействие и се прибират по домовете си, тези чужденци нямат нагласи за връщане назад.

²³ Brunovskis, A., 2012, Idem, p.53

²⁴ За периода 2006-2016 г. са предоставени общо 91 СВР (8% от формално идентифицираните жертви), като през 2010 г. и 2011 г. не е предоставени нито един.

²⁵ През първите три години след въвеждане на СВР в законодателството през 2007 г., такъв срок е предоставен на 9 пострадали от трафик с цел трудова експлоатация и един пострадал от трафик с цел сексуална експлоатация. За периода 2010-2013 г. и през 2015 г. не е предоставян нито веднъж, а през 2014 г. е предоставен на 10 жертви.

²⁶ Статистическо наблюдение е налице от 2016 г. През първото полугодие са предоставени 17 СВР на фона на по стотитци предполагаеми жертви на година. Статистически държавата наблюдава само жертвите на трафик с цел сексуална експлоатация. За 2016 г. идентифицираните надхвърлят 2000 г.

²⁷ За 2010-2016 г. СВР е предоставен на 51 (16% от идентифицираните жертви).

²⁸ За 2013-2016 г. СВР са предоставени на 142 жертви (6-7% от идентифицираните жертви). За предходните периоди липсват данни.

²⁹ За 2010-2014 г. СВР са предоставени на 1268 жертви (18% от идентифицираните жертви). След началото на „бежанската криза“ нараства в пъти броят на жертвите, които държавата не успява да идентифицира поради преговарване на системата.

³⁰ В периода, в който СВР в Норвегия е 45 дни, е предоставен само веднъж за 2004-2005 г. След промяната броят на ползвателите нараства на 27 за 2006 г. и през следващите 10 години се запазва средно по 30 на година.

³¹ Вж. USA Department of State, Human Trafficking Report, Idem, p. 151.

съдействие и се е убедил в полезността от продължаването му в бъдеще (Молдова, Швеция, Гърция). Негативно влияние оказват: пропуски и непоследователност в разпознаването на жертвите поради нови проявни форми на експлоатация, различна от сексуалната (Белгия, Германия, Кипър, Франция, Естония, Грузия, Латвия, Полша, Румъния); нечувствително общуване с жертвите, създаващо условия за ретравмиране (Кипър)³² и внушаващо застрашеност от санкциониране (Германия³³); предпочитане на жертви, които сътрудничат, при предоставянето на различни ползи (Италия, Литва); изключително разнопосочно прилагане на СВР в различни региони в големите държави (Полша, Швейцария, Германия³⁴).

- **политика на наказване на поведение, което жертвата е осъществила като елемент от експлоатацията си** (просия, проституция, принудително извършване на кражби, незаконно влизане и престой в приемащата държава, държане на наркотици и др.), дори самият закон да предвижда ненаказуемост на жертвата в такива хипотези (Албания³⁵, Дания³⁶, Естония³⁷, Германия³⁸, Нидерландия³⁹, Норвегия⁴⁰, Португалия⁴¹, Румъния⁴²). Особено засегнати са пострадалите от трудова експлоатация, както и сексуално експлоатираните в държавите, в които проституцията е регулирана стопанска дейност (Латвия). Тези лица биват санкционирани за нарушения на съответните административни режими без да се изследва предположение за евентуалното им трафикиране (Литва)⁴³.

Изглежда, че законодателството и практиката най-много се доближават до изискванията на Конвенцията най-често в държавите на произход и транзит, със значими дялове на вътрешен трафик и експлоатация на национални жертви. В тях абсолютният брой идентифицирани жертви и ползватели на СВР е нисък, а за определени периоди изобщо липсват жертви, които да отговарят на изискванията за получаване на СВР (напр. Латвия, 2012 г., по официални данни).

- **доминиране на правосъдни практики по придаване на решаващо доказателствено значение на показанията на жертвата и пасивност в търсенето на алтернативни доказателствени стратегии** дори при нагласа на пострадалия да съдейства на разследването (Литва, Норвегия)⁴⁴. При такива обстоятелства нараства относителното значение на пропуските в защитата на свидетелите и на враждебният характер на средата, в която се провеждат разпитите. Такива проблеми се установяват в повечето държави, но са изведени като относително по-сериозни в Литва, Молдова, Албания, Словакия. През 2016 г. румънското министерство на

³² USA Department of State, Trafficking in Persons Report, June 2017, p.147.

³³ Idem, p. 181. Неправителственият сектор съобщава за практика полицията да разследва незаконно пребиваващата жертва в процеса на нейната идентификация, което пречатства мотивацията ѝ да съдейства.

³⁴ CP (2017)21, Report submitted by the German authorities on measures taken to comply with Committee of the Parties Recommendation CP(2015)2 on the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, June 2017. Германия не предоставя статистически данни за предоставените СВР.

³⁵ През 2016 г. три жертви са разследвани и една от тях е осъдена за незаконни действия, извършени в резултат на експлоатацията. USA Department of State, Trafficking in Persons Report, June 2017, p.58.

³⁶ USA Department of State, Human Trafficking Report, Idem, p. 151.

³⁷ Idem, p. 165.

³⁸ Idem, p. 181.

³⁹ Idem, p. 297-298.

⁴⁰ Случаите са по-скоро инцидентни. Idem, p.309.

⁴¹ Португалският наказателен закон не предвижда ненаказване на жертвата в такива хипотези. Вж. още Idem., p. 330.

⁴² Idem, p. 335.

⁴³ Idem, p. 147. GRETA (2015)12 Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Lithuania, June 2015, p. 7.

⁴⁴ Idem, p. 254, p. 307

правосъдието например публикува имената на всички свидетели по висящите наказателни производства и предизвика масови откази от съдействие у чуждестранните жертви на трафик.

4.3. Продължителност на СВР

Въпросът за минималната и максималната продължителност на СВР не може да се разглежда изолирано, но въпреки това опитът на различните държави позволява някои изводи, свързани само с нея.

Първо, подходите се групират според следните критерии:

- **възможност на предоставящия орган да индивидуализира конкретната продължителност на срока** в определени минимални и максимални граници според особеностите на конкретния случай. Най-често законът определя абсолютна продължителност, която не може да бъде индивидуализирана при предоставянето на СВР, а само намалявана на основанията за предсрочно прекратяване. При този подход всички ползватели получават СВР с еднаква продължителност. Тя е максималната, тъй като не е предвидено удължаване (Албания, Белгия, Чешката Република, Латвия, Литва, Молдова, Грузия, Гърция, Нидерландия, Полша, Франция, Норвегия, Румъния).

ДЪРЖАВА	ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ	ДЪРЖАВА	ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ
Албания	3 месеца, без възможност за удължаване	Полша	3 месеца. По отношение на деца 4 месеца.
Белгия	45 дни, без възможност за удължаване	Португалия	От 30 до 60 дни
Великобритания	Минимум 45 дни, без определена максимална продължителност ⁴⁵	Румъния	90 дни. Липсва минимум
Германия	Минимум 3 месеца (увеличен от 1 месец, считано от 26.11.2011 г.), без определена максимална продължителност	Словакия	90 дни, с възможност за удължаване с 30 дни
Грузия	30 дни	Финландия	30 дни, многократно подновяем за срок до 6 месеца (предполагаеми жертви) 30 дни до 60 дни (за приетите в системата за закрила)
Гърция	3 месеца. По отношение на пострадало дете може да бъде удължен до 5 месеца, ако това е в най-добрия интерес на детето	Франция	30 дни, без възможност за удължаване
Дания	120 дни (увеличен от 100 дни през 2013 г. През първите 30 дни пострадалият чужденец трябва да реши дали ще окаже съдействие при евентуално завръщане в Дания и да го подготви. В тази хипотеза връщането се отлага за останалите 90 дни или те се предоставят след завръщането му ⁴⁶).	Хърватска	Максимум 60 дни.
Естония	От 30 до 60 дни		
Испания	Минимум 90 дни. С възможност за удължаване за		

⁴⁵ Продължителността над 45 дни се определя на основата на здравето, психичното здраве и степента на застрашеност на жертвата. СВР винаги се удължава, ако през първите 45 дни органите не са успели да се произнесат окончателно по статуса на лицето на жертва на трафик.

⁴⁶ Този режим се оформя окончателно след 2007 г., когато Дания променя политиката си на експулсиране - пострадалите от трафик чужденци вече се връщат в държавата си на произход, а не експулсират, което запазва възможността им да се върнат в Дания, ако имат съответното разрешение. На практика връщането на трафикираните по домовете им е просто забавено – затова срокът е известен като „подготвено връщане“. През СВР жертвите пребивават в приют или кризисен център, където получават здравни грижи, психологична подкрепа и правна помощ и за тяхната реинтеграция се разработва и план, който включва и подготовка на връщането. Остава неясно обаче какво става с тях, ако действително се върнат. **Brunovskis, A., 2012, Idem, p. 30.**

ДЪРЖАВА	ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ	ДЪРЖАВА	ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ
	неограничено време, но само за граждани на ЕС		По отношение на дете 90 дни
Италия	3 месеца, с възможност за удължаване с най-много до 3 месеца		
Кипър	Минимум 1 месец. По отношение на деца минимум 2 месеца. С възможност за подновяване	Черна Гора	До 90 дни. Липсва минимум
Латвия	30 дни	Чешката Република	30 дни
Литва	30 дни (намален през 2013 г. от 6 месеца)	Швейцария	30 дни, с възможност за удължаване до вземане на решение от жертвата дали да съдейства на властите. Липсва максимум
Молдова	30 дни		
Нидерландия	3 месеца. Без възможност за удължаване		
Норвегия	6 месеца (увеличен през 2006 г. от 45 дни, обсъжда се намаляване до 3 месеца). Неподновяем	Швеция	30 дни, с възможност за удължаване. Липсва максимум

Във всички останали държави е възможно индивидуализиране на СВР или от самото начало в рамките на законово установени минимума и максимуми (Естония Португалия), или по свободна преценка на предоставящия орган над минимума (Германия, Великобритания), или след изтичане на определения минимум с акт за удължаване, което може да е с определена горна граница (Италия, Словакия) или неограничено (Кипър, Испания, Финландия, Швейцария, Швеция). Една от най-гъвкавите системи - финландската - съобразява максималната продължителност с вида на пострадалия и готовността му да сътрудничи след първите 30 дни. При индивидуализацията се съобразява конкретното лично положение на жертвата, *но също и потребностите на наказателното правосъдие*⁴⁷.

- **подход спрямо пострадалите деца.** В относително малко държави за децата е предвидена по-голяма начална продължителност (Гърция, Кипър, Полша, Хърватска). По-често интересите им се удовлетворяват чрез удължаване (в Гърция той се допуска само по отношение на дете) или изобщо липсва диференциран режим. Когато абсолютно определеният СВР е по начало дълъг, специален срок за децата не изглежда необходим. Когато той съвпада или е близо до минимума от 30 дни, липсата на специално уредени отклонения за пострадали деца най-често се дължи на обстоятелството, че законното пребиваване и обгрижване на такова дете-чужденец са уредени в рамките на институти на имигранското и бежанското право и закрилата на децата.

Единствено в Словакия срокът (90 дни, които могат да се удължат с още 30), формулиран като „срок на търпимост“, е предвиден само за деца, които не са национални граждани. Този правен институт не съответства напълно, но е най-близък до СВР по чл. 13 от КСЕБТХ.

Второ, разнообразието на националните решения и настъпващите промени в тях (вж. Германия, Дания, Литва, Норвегия) само подчертава незавършения международен дебат за **предимствата и недостатъците на различните по продължителност срокове.** Изглежда, че с времетраенето на срока се свързва най-често и неговият потенциал да изпълни **предназначението си.** Накратко, аргументите за различните тези са следните.

Краткият период (30-45 дни) може да не е достатъчен за възстановяването на жертвата и за възможността ѝ пълноценно да осъзнае и прецени значението и последиците от сътрудничеството си с властите, а това *застрашава информираността на решението за/против съдействие.* В подкрепа на достойнствата на среднодългия период от 3 месеца се подчертава, че много жертви показат признаци на посттравматично стресово разстройство именно през първите три месеца. Поради това повечето изследователи са скептични към минималния конвенционален

⁴⁷ Напр. Финландия, GRETA (2014)15, Question 40, p.48.

срок от 30 дни, а опитът на социалните работници показва, че повечето жертви се нуждаят от значително повече време, за да започнат да споделят преживяното.

Краткият срок обаче *осигурява донякъде актуалността на съдействието*, което е от значение не само за разкриването и наказването на трафиканта и съучастниците му, но и за *подпомагането на други жертви и предотвратяването и прекъсването на други престъпления*.

Дългият период (3-6 месеца) е очевидно *неблагоприятен за разследването, но крие рискове и за самата жертва*. Сам по себе той не насърчава към активно сътрудничество след изтичането му. Ако през него жертвата не получава достатъчно интензивни и подходящо индивидуализирани грижи и подкрепа и ясна прогноза за бъдещето си, вкл. предсказуем наказателен процес, здравословното и емоционалното ѝ състояние често се влошават, тъй като неадекватната подкрепа е по-вредоносна от никаква подкрепа. Изоляцията и дългите периоди на неизвестност и бездействие може да предизвикат и други неблагоприятни ефекти, вкл. да засилят десоциализацията, несигурността и социалната безпомощност. Практиката в повечето държави с дълъг СВР разкрива трудности при включването на жертвите в подходящите за тях терапии и програми – често те влизат в списъци на чакащи и част от СВР изтича, без в него да се предприема нищо конкретно. Изследвания сочат, че *разочарованието е сред значимите основания пострадалите да откажат да сътрудничат*⁴⁸.

По-кратките периоди са подходящи за случаи, в които жертвата е формално идентифицирана, докато по-дългите са насочени да стимулират пострадалите да се самозаявят по случаи, в които липсват достатъчно обективни данни за външна идентификация. По тази причина е възможно **различните по продължителност СВР всъщност да касаят различни профили пострадали**. Поради това е разумно да се потърси подход на съчетаването им. В тази посока, изглежда, е решението на финландския модел, който предлага СВР с различна максимална продължителност на предполагаемите жертви (6 месеца) и на жертвите, които вече са приети в системата за закрила и по профил наподобяват формално идентифицираните жертви (2 месеца).

Продължителността на СВР влияе слабо и непряко на решението за съдействие и следва да е съобразена с времето, в което реално могат да се предоставят услуги на жертвите и по възможност с очакваната реакция на конкретния пострадал към тях. Това **предполага някаква възможност за индивидуализация** на максималната продължителност, ако минималната се окаже недостатъчна. От значение са редица конкретни обстоятелства - изтекло време между травматичните събития и началото на предоставяната в СВР подкрепа, евентуално успоредно получавана помощ на друго основание и т.н. Бързината на наказателното производство е със самостоятелно значение, тъй като забавянето му винаги застрашава психичното здраве на жертвата.

Началото на СВР не във всички държави е еднакво уредено. Той тече от първия контакт с приют или правоохранителен орган, по време на който жертвата бива информирана за възможността да ѝ бъде предоставен (Грузия), от момента, в който властите поискат съдействието на жертвата или в който тя го предложи (Полша до 2014 г.) или от датата на издаване на сертификата, с който СВР е предоставен (Полша след 2014, Франция). В много държави този въпрос не е изрично уреден.

4.4. Услуги и подкрепа през СВР. Стандарти и възможности за защита срещу нарушения при предоставянето им

⁴⁸ Brunovskis, A., R., Surtees, Leaving the past behind: when trafficking victims decline assistance, Fafo Report, 2007, p. 40.

Във всички държави жертвите са защитени срещу принудително извеждане. Някъде им се признава статут на законно пребиваващи в рамките на СВР (Албания), в други - не (Гърция). В Полша сертификатът за СВР дава право на полски документ за самоличност, който не позволява преминаване на границата, ако чужденецът няма свои документи.

В някои от държавите, които предвиждат наказателна отговорност за отказ от свидетелстване (Грузия, Литва), жертвите не отговарят наказателно през СВР (Грузия).

Пакетът услуги и подкрепа, които се оказват на жертвата, в голяма степен е рамкиран от Конвенцията и Директива 2004, но все пак е различен в различните държави. Най-често той включва:

- здравна помощ (ограничена до спешна в Кипър и Полша). В СВР жертвите са здравно осигурени. В Гърция са включени и фармацевтични грижи;
- психологична подкрепа;
- подслон, най-често в защитени жилища, приюти и центрове за подкрепа. В Дания и Кипър настаняването в тях е задължително, в Румъния - само по желание на жертвата, а в Нидерландия тя може да бъде подпомогната в намиране на частен подслон. В Италия услугата включва и изхранване;
- финансова подкрепа, най-често изразена в предоставяне на дневни пари за лични нужди (Кипър);
- достъп до образование, вкл. специализирани програми и езикови курсове (Кипър). За децата е предвиден достъп до училищно общо образование. В Гърция навършилите 15-годишна възраст могат да се включат в специални обучителни програми, а лицата до 23-годишна възраст имат достъп до техникумите;
- полицейска защита;
- административна помощ, изразяваща се в съдействие при досега с държавната администрация (Белгия);
- преводачески услуги (Кипър);
- социални услуги (Литва, Белгия);
- помощ при осмисляне на свободното време (Нидерландия).

Повечето държави *не предоставят достъп на ползвателите на СВР до трудовия си пазар*. Нидерландия по принцип не признава трудови права на гражданите на трети страни. Обратно, Испания, Кипър, Норвегия и Франция дават трудови права на жертвите в СВР, които в първите три от тях е дълъг или удължаем. Останалите държави клонят към подход, при които трудовите права се признават едва след като жертвата заяви съгласие да сътрудничи в рамките на разрешения за пребиваване.

Подкрепата при подготовката на завръщането на ползвателя в държавата на произход е специфична за Дания и в голяма степен изчерпва ползите, които жертвите получават в СВР - полагащите за тях здравни грижи, психологична подкрепа и правна помощ са насочени към подготовяното репатриране. Норвегия предоставя информация за подпомогнатото репатриране чрез Международната организация по миграция.

В някои държави специална подкрепа се оказва на деца, непридружени деца, бременни жени, самотни родители с малки деца, възрастни хора (Естония, Испания, Кипър).

Независимо от нормативно предоставените форми на подпомагане, подкрепа и грижа, **практиката в почти всички държави е в тежко несъответствие с предвидените изисквания**. Във Франция липсата на условия за настаняване води до оставяне на жертвите сами да си намират подслон, в резултат на което те изчезват. В Кипър жертвите се стремят да избягват

приютите, а заедно с тях - и СВР. Достъпът до здравни грижи в Норвегия е предоставен едва през 2014 г. и все още е силно затруднен от необходимостта пациентът да регистрира официално постоянен адрес, докато местопребиваването на жертвите е тайна. В Норвегия до 2009 г. жертвите са имали право само на до 3 часа правна помощ за целия 6-месечен СВР. Макар ограничението да отпада, на практика то не е преодоляно.

Във всички държави **липсва механизъм за минимално стандартизиране на услугите и за контролиране на качеството** на тяхното предоставяне. В сектора изцяло липсва супервизия, лицензиране и формални качествени критерии, както и механизми за избягване и санкциониране на злоупотреба с власт и други нарушения, вкл. със средствата на подаване на жалби и оплаквания. Качеството и интегритетът на подкрепата, която често се предоставя от НПО, както и еднаквият характер на предоставяната от различни доставчици грижа, също не се следи.

Както бе изтъкнато, нагласите на жертвата да бъде идентифицирана и да съдейства пряко се влияят от удовлетвореността ѝ от получената в СВР подкрепа. Привлекателният срок увеличава и броя на жертвите, с които държавата влиза в контакт. За да бъде ползван, той трябва да предоставя ясни предимства пред други инструменти за подпомагане на жертвите.

В научната литература се споделя мнението, че **при избора и разработването на услугите следва да се ползва позитивният опит на съответния доставчик с близки до жертвите на трафик потребители, които формално принадлежат към други уязвими групи** – жертви на сексуално и домашно насилие, на изтезания, пострадали деца, жертви с увреждания, незаконни мигранти, бежанци и др. Практиката показва тенденция, *оценявана навсякъде като погрешна⁴⁹, жертвите на трафик да бъдат разглеждани почти изцяло като самостоятелна група, към която не се правят опити да бъдат адаптирани подходи и програми, доказали своята ефективност по отношение на пострадали със сходен виктимологичен профил⁵⁰*. Освен другите му недостатъци, този поход сам по себе си пречи на реинтеграцията на жертвите, която би била улеснена, ако жертвите лесно се приобщават към различни уязвими групи и групи потребители на услуги. На този етап такава „смесване” на различни видове пострадали е налице предимно по отношение на децата, тъй като за тях просто не са разработени самостоятелни специализирани програми и повечето решения се вземат *ad hoc*.

4.5. Лица, в полза на които се предоставя СВР (ползватели)

Значимите за режима на СВР критерии за групиране на ползвателите са:

- **вид на идентификацията на пострадалия.** Конвенцията изисква СВР да бъде предоставен преди процесът по формалното (окончателно) идентифициране на лицето като пострадало от трафик на хора да приключи, а препоръките на GREТА в тази

„НАЙ-СЛАБИЯ ИНДИКАТОР” (Нидерландия)

Практиката по прилагането на критерия показва колебания в тълкуването, но изглежда, че най-често най-слабият индикатор се възприема като първия индикатор, който е възможно да бъде свързан с трафик на хора и е установен при пряк контакт с жертвата или от получени за нея сведения.

Този подход създава условия за максимално ранно предоставяне на СВР, което **само на пръв поглед обслужва интересите на жертвата**. Необходимостта да бъде установено дали лицето наистина е пострадало от трафик създава порочна практика на постоянен контакт с разследващите органи, остро критикуван от GREТА*. Ранното стартиране на СВР предполага и по-ранното му изтичане, като не е възможно прецизно разграничение на действията на полицията по идентификация на жертвата и по разследване на извършеното спрямо нея престъпление. В Нидерландия СВР няма предвидена минимална, а само максимална 3 месечна продължителност, поради което той може да бъде дори по-кратък от 30 дни и да изтече в края на процедурата по формална идентификация, без на практика да е дал възможност за възстановяване на ползвателя.

Поради това стандартът на „обосновано предположение” е по-благоприятен с оглед преследваните от СВР цели.

*GREТА (2014)10.

⁴⁹ Brunovskis, A., 2012, Idem, p.70.

⁵⁰ Опити за преодоляване на този подход се правят, изглежда, само в Естония, където жертвите на трафик често се включват в общи групи с пострадали от други тежки престъпления, вкл. изнасилване.

посока са особено настоятелни. Основанието за предоставянето на СВР е установяването на признаци, насочващи към предположение, че лицето е било трафикирано, в процедури по „неформална” /„първоначална” иденти-фикация. КСЕБТХ въвежда стандарта на „**обосновано предположение**”, според който установените факти трябва да насочват към единствено възможния извод, че лицето, за което се отнасят, е жертва на трафик на хора, т.е. да липсва опровергаваща ги информация. Тези факти отговарят на нор-мативно установени критерии за признаване на формален статут на жертва на трафик.

Описаният стандарт е възприет във всички държави, които предоставят СВР на предполагаеми жертви, **с изключение на Нидерландия**. В нея е въведен стандартът „**и при най-слабия индикатор**”, чието разработване в насоки за прилагане тепърва предстои след приключване на провеждащ се в момента мониторингов анализ на Националния репортер по въпросите на трафика на хора;

- **националност (гражданство)**. Наднационалните стандарти разграничават чуждестранните от националните жертви, като позволяват СВР да бъде предоставен само на пострадалите чужденци, които пребивават незаконно в държавата, в която са трафикирани, или разполагат с разрешение само за временен престой в нея, но не позволяват допълнителни ограничения по други признаци.

- **възраст**. Когато пострадалият е дете, всички аспекти на СВР трябва да са съобразени с неговия най-добър интерес.

ПОЛЗВАТЕЛ	ДЪРЖАВА
Само деца, които не са национални граждани	Словакия („период на търпимост”, уреден в рязко отклонение от Конвенцията и Директива 2004)
Идентифицирани жертви-чужденци, които са граждани на ЕС/ЕИП и не пребивават законно в страната	Дания , Закон за чужденците. СВР уреден в отклонение от Конвенцията. Директива 2004 не действа за Дания
Предполагаеми жертви, независимо от националността им	Великобритания , липсва законова уредба. СВР уреден в отклонение от Конвенцията. Директива 2004 не действа за Обединеното кралство.
Предполагаеми жертви, независимо от националността - чужденци и национални граждани	Италия , Закон за мерките срещу трафика на хора Молдова , Закон против трафика на хора Румъния , Закон за борба с трафика на хора
Предполагаеми пострадали-чужденци (всички категории)	Албания , Закон за чужденците (вкл. идентифицираните) Германия , Закон за пребиваване Грузия , Закон за борба с трафика на хора Естония , Закон за чужденците Кипър , Закон против трафика на хора Литва , Закон за правното положение на чужденците Нидерландия , Закон за чужденците Полша , Закон за влизането, пребиваването, излизането и извеждането на чужденците ⁵¹ . Черна Гора , Закон за чужденците Швейцария , Наредба за допускането, пребиваването и извършването на дейности с цел печалба

⁵¹ В Законопроект за влизането, пребиваването и излизането от Полша на граждани на ЕС и членове на техните семейства от юли 2016 г. се предвижда предоставяне на СВР и на пострадали граждани на ЕС. Няма данни дали законопроектът е приет.

Предполагаеми пострадали чужденци, пребиваващи незаконно	Норвегия , Постановление за имиграцията (вкл. търсещи убежище, на които е отказана закрила (ако е налице нова информация за трафик, която не е останала неизвестна по вина на жертвата) или по чиято молба за закрила още няма произнасяне)
Жертви-чужденци, които не пребивават законно, както и такива, които са приети в системата за закрила, но не желаят да съдействат на властите	Финландия , Закон за чужденците
Предполагаеми и идентифицирани пострадали чужденци, пребиваващи незаконно	Белгия , Закон за чужденците
Идентифицирани пострадали и свидетели на престъпление-чужденци (всички категории)	Швеция , Закон за чужденците
Идентифицирани жертви, независимо от националността	Хърватска , Закон за чужденците, Протокол за идентифициране, подкрепа и защита на жертви на трафик
Предполагаеми пострадали чужденци, пребиваващи незаконно, които са граждани на трети страни	Испания , Закон за чужденците Гърция , Кодекс за имиграция и социална интеграция
Самозаявили се пострадали-чужденци, граждани на трети страни.	Франция , Кодекс за влизането и пребиваването на чужденци и предоставянето на убежище
Граждани на трети страни, идентифицирани като пострадали от престъпление, свързано с трафик на хора, но не и от самото престъпление „трафик на хора”.	Латвия , Закон за пребиваване на жертви на трафик

Сравнителноправният анализ разкрива разнообразие при определянето на възможните ползватели на СВР, но общото в най-разпространените подходи е **стесняването на кръга им**. С такъв ефект са както законодателни политики, така и деформации на практиката.

Законодателните ограничения най-често се отнасят до това дали СВР се предоставя на предполагаеми или само на формално идентифицирани жертви, както и дали се предоставя на всички категории чужденци или само на конкретно обособена група според тяхното гражданство (само граждани на ЕС/ЕИП, съответно само граждани на трети страни). Типичното **разширяване** на приложението на СВР отвъд конвенционалния стандарт е свързано с предоставяне на достъп и на национални граждани, както и на законно пребиваващите чужденци. Единствената държава, чиято формална регулация следва тясно конвенционалния стандарт, е Норвегия.

Изглежда, че **рестриктивността на достъпа е донякъде пропорционално зависима от дяловете на вътрешен трафик и национални жертви**. Държавите на крайна дестинация, в които преобладават чуждестранните жертви, клонят към по-големи ограничения при равни други условия, като отдават предпочитание на инструментите на двете крайни решения - дългосрочно стабилизирани законен статут с перспективи за усядане, ако жертвата сътрудничи и съдействието ѝ е желано от властите, и незабавно извеждане в обратната хипотеза.

И все пак, налице са изключения от тази обща зависимост, тъй като **режимът на СВР не е самостоятелен**, а силно зависим от алтернативните решения, от правните последици на решението за съдействие и от промените в профила на ползвателите. Между държавите, които следват конвенционалния стандарт, към момента почти няма обединяващ признак, с изключение на относително кратката продължителност на СВР до 3 месеца (Албания, Германия, Грузия, Естония, Кипър, Литва, Нидерландия, Полша, Черна Гора, Швейцария).

На пръв поглед най-сериозно е ограничението в Дания, която допуска до СВР единствено идентифицирани жертви-чужденци, които са граждани на ЕС/ЕИП и не пребивават законно в страната. Датският режим обаче е в рязко отклонение от Конвенцията, а Директива 2004 не е в сила за страната. Това прави сравнителният анализ спекулативен, но все пак е важно да се отбележи, че в Дания все още почти липсват национални жертви, а мониторинговите

доклади регистрират ниска активност по преследване и наказване на трафика на хора и ниска успеваемост на разследването поради слаба мотивация на жертвите да го подпомогнат⁵². Уредбата и практиката по прилагането ѝ насочват към извод, че държавната реакция е доминирана от интерпретация на трафика на хора като външен проблем, който не засяга съществено националните интереси и се отнася към имиграционните въпроси.

От друга страна **Латвия**, която е ясно изразена държава на произход, предоставя СВР само на граждани на трети страни, идентифицирани като пострадали от престъпление, свързано със, но различно от трафик на хора. Пострадалите от „трафик на хора” могат да бъдат официално идентифицирани само ако вече участват в наказателното производство, т.е. те не се нуждаят от време за размисъл. Почти всички са национални граждани. След 2012 г. на латвийска територия не е идентифицирана чуждестранна жертва, отговаряща на критериите за предоставяне на СВР. Това специфично национално решение е силно насочено към мотивиране на жертвите към оказване на съдействие на разследването.

Държавите, които не предоставят СВР на граждани на ЕС (Франция, Гърция, Испания), са традиционни държави на крайна дестинация, но и основни транзитни зони, в които едва през последните години започна да расте относителният дял на националните жертви. Всяка от трите следва хаотична и неангажирана политика на борба с трафика на хора, лишена дори от приблизително статистическо наблюдение на явлението и на предприеманите срещу него мерки и допускаща драстични нарушения на правата на човека.

Относително рядко **СВР се предоставя и на национални граждани**. Такава мярка към момента е предвидена само в **Молдова и Румъния**, които са сред най-големите „износители” на жертви, при съществен дял и на вътрешно експлоатирани лица, като все повече се утвърждават и като транзитни зони на пътищата на трафика от Азия и Североизточна Европа към Западна Европа⁵³. И в двете държави почти всички жертви са национални граждани и почти всички са предмет на трансграничен трафик към Испания, Италия, Германия, Гърция, Полша, Франция и Великобритания (този маршрут става особено актуален за Молдова след 2014 г., когато се либерализира режимът за влизане в Шенгенското пространство. Освен този път, през последните години през Румъния преминават жертви от Молдова, Бангладеш, Сърбия, Гърция и Полша, някои от които са експлоатирани на нейна територия, а през Молдова тече трафик към Румъния, Руската федерация, Турция, Северен Кипър и Обединените Арабски Емирства. През 2010 г. в Румъния се установява статистически значим дял пострадали от вътрешен трафик (25%), който расте (близо 40% през 2016 г.), а в Молдова той е 17%.

При тези обстоятелства тези две държави идентифицират на своя територия жертви с разнообразен профил, но и приемат връщащи се свои граждани, идентифицирани в чужбина като пострадали или отговарящи на националните критерии за пострадали. Големият дял собствени граждани сред извършителите и утвърждаването на двете държави и като зони на транзит и експлоатация увеличават наказателните производства, водени от националните власти.

При тези условия **регулирането на СВР като общодостъпен за всички видове жертви е препоръчителна практика**. Тя би следвало да се разглежда като политика на бъдещето и предвид обстоятелството, че делът на националните жертви, експлоатирани в националната си

⁵² Вж. докладите на GRETA за Дания и USA Department of State, Human Trafficking Report, Ibid, p. 151.

⁵³ Въпросът не е изрично уреден във Великобритания, която нито включва, нито изключва националните си граждани от кръга на имащите право да получат СВР. В Италия националните жертви също не са изрично изключени, но срокът в тази държава е уреден в съществено отклонение от Конвенцията и Директива 2004.

държава, **расте в почти всички изследвани държави**, вкл. традиционни дестинации, в които до 2013-2015 г. жертвите на трафик на хора са предимно чужденци.

В групата на законодателните решения, водещи до свиване на кръга на потенциалните ползватели, е и формалното (окончателно) **признаване на качеството „пострадал от трафик на хора“ единствено в контекста на образувано наказателно производство** (Швеция, Португалия, Латвия). Свързаните с това качество права и правни положения са мощен стимул за жертвите да приемат да оказват съдействие на разследването, за да им бъде признат статутът на жертви, което намалява броя на тези от тях, които се нуждаят от СВР, за да обмислят решението за съдействие. **Това законодателно решение е в пряко противоречие с Конвенцията**, Обяснителният доклад към която изрично изисква процедурата по идентификация да е независима от каквато и да било наказателна процедура срещу извършителите (пар. 134). GREТА допълва, че това означава и **липса на връзка между идентификацията и образуването на наказателно производство**⁵⁴.

Друго ограничение пред достъпа на жертвите до СВР, свързано главно с квалификацията на служителите от системата за идентификация, произтича от **свързването на СВР предимно с органи на наказателното правосъдие** или предимно с **миграционните власти**. Това води до предлагане на СВР основно според практиката на тази категория органи (Швеция, Гърция, Испания). Идентифицирането на жертвите изключително от органите на разследването например стеснява критериите за разпознаване само до онези, които характеризират типичната участваща в наказателното производство жертва и поражда масово депортиране на нетрадиционни пострадали. Този подход е яростно критикуван в Испания от Испанския Обмудсман, GREТА и ЕСПЧ след 2012 г.⁵⁵ В Гърция недостатъците във функционирането на досъдебното производство директно влияят на дейността по идентификация в разрез с предписанията за независимост на двете процедури - жертвите се идентифицират на основата на данни, представляващи и доказателствени източници за целите на наказателния процес, като не се приемат за достатъчни данни, сочещи виктимизация дори в условия на самозаявяване на жертвата⁵⁶. Изследователите

⁵⁴ GREТА(2014)11, пар. 142.

⁵⁵ Делото *Г. Дж. срещу Испания* [ЕСПЧ, *G.J. v. Spain*, Жалба № 59172/12, Решение от 21.06.2016 г.] ясно очертава подход на избягване на идентификацията (жалбата е отклонена като недопустима по съображения, свързани с пълномощията на НПО да представлява ищцата пред ЕСПЧ). Ищцата е бременна нигерийска гражданка, която през 2006 г. (тогава 21 г.) подава молба за убежище поради религиозно преследване в родината си. Междувременно през 2007 г. срещу нея е издадена заповед за депортиране. След като молбата е отхвърлена през 2009 г. като недоказана и противоречива, през 2010 г. тя е задържана в мигрантски център поради липса на документи. Подава молба за убежище като жертва на трафик, твърдейки, че е била принудена да проституира от човека, който ѝ помогнал да избяга, за да изплати дълг от 20 000 евро, като наблегнала на риска от ретрафикиране в Нигерия. Молбата е двукратно отхвърлена като недопустима, въпреки че към нея се присъединяват специализирани национални и международни институции. На 11.03.2010 г. ищцата упълномощава НПО да поиска от нейно име да ѝ бъде предоставен СВР, но на 17.03.20110 г. е депортирана. Прави впечатление, че при всяко отхвърляне съответният административен или съдебен орган се позовава на обстоятелства, относими към претенцията за убежище, а не към твърденията за трафикиране, тъй като идентифициращият орган е орган по миграция. В същото време ЕСПЧ поддържа, че държавите са длъжни да идентифицират като жертва на трафик търсещи убежище лица, когато са налице признаци за трафик, както и да не връщат пострадалия в държава, където е налице риск от неговото ретрафикиране или друго неблагоприятно третиране, свързано с трафика (*Ранцев срещу Кипър и Русия*, 2010). В тази посока са и указанията на **Директива 2013/33/ЕС** на ЕП и на Съвета от 26.06.2013 г. относно общите процедури за предоставяне и отнемане на международна закрила, която задължава държавите автоматично да проверяват дали търсещо убежище лице не принадлежи към уязвима група, вкл. жертви на трафик на хора.

⁵⁶ По делото *L.E. v. Greece* (Жалба № 71545/2012, Решение от 21.01.2016 г.) Гърция е осъдена за забавяне отвъд фразумния срок на идентификацията на ищцата като жертва на трафик на хора. Тя е нигерийка, пристигнала в Гърция през 2004 г. (тогава 22 т) заедно с мъж, който ѝ обещал работа като сервитьорка, но я заставил да

отбелязват, че ангажирането на разследващите / миграционните власти с идентификацията неизбежно поставя тази процедура в зависимост от целите и интересите на наказателното преследване на трафиканта, съответно логиката на миграционното и бежанското право⁵⁷.

В практиката на някои държави се установява **изкуствено въвеждане на допълнителни критерии за идентифициране на едно лице като пострадало от трафик на хора**. Така например в Дания полицията изисква от жертвата да докаже, че е била преследвана в държавата си на произход по смисъла на Конвенцията за бежанците⁵⁸, въпреки изричните и последователни указания на GRETA за разделяне на режимите за защита на жертвите на трафик на хора от институтите на миграционното и бежанското право⁵⁹. В Молдова пълнолетната жертва следва лично да подаде оплакване срещу трафиканта и лично да го поддържа като условие за образуване на наказателно производство⁶⁰. С подобен ефект е претоварването на жертвата с тежест на доказване в процедурата по идентифицирането ѝ (Словакия).

Слабата реакция на държавата срещу извършителите, проявена в разнообразни форми на отказ от наказателно преследване - вкл. повдигане на обвинение и осъждане по алтернативни текстове от наказателния закон, несвързани с трафик на хора (Финландия), неналагане на лишаване от свобода на извършителите (Латвия) или налагане на много леки наказания (Швейцария) - препятства идентификацията на пострадалите като жертви на трафик на хора и свързания с нея достъп до услуги и права⁶¹. Подобни процеси, стимулирани и от претоварването на системите в резултат на бежанския поток, текат и в Гърция⁶² и Италия⁶³, а в по-умерена степен

проституира, като претендирал тя да му дължи 40 000 евро и отнел паспорта ѝ. В периода август 2005-ноември 2006 г. е трикратно арестувана за проституция и незаконно влизане и престой в страната, като е оправдана по съответните обвинения, но срещу нея е издадена заповед за депортиране и тя е задържана. През ноември 2006 г. подава сигнал срещу трафиканта и неговата партньорка с подкрепата на НПО, от която получава практическо и психологично съдействие в продължение на 2 години. Макар да е идентифицирана като жертва, депортирането ѝ да е спряно, да ѝ е предоставен статут на законно пребиваваща и да е предадена на специализираните органи за борба с трафика на хора за оказване на съответната подкрепа, поради деловодно недоглеждане това става 9 месеца след подаване на сигнала. Първоначално молбата за идентифициране е отхвърлена от прокурора, който не получил навреме вече дадени важни свидетелски показания, а след получаването им не възобновил служебно разглеждането на молбата. Наказателното производство е образувано в деня на идентификацията повече от 5 месеца по-късно, като междуременно постъпилата информация за трафиканта не е проверявана и органите на разследването бездействали. В резултат на това деецът не е привлечен към отговорност. Наказателният процес срещу неговата партньорка завършва с оправдаване, тъй като според съда тя не е негов съучастник, а друга от сексуално експлоатирани от него жертви. Фактологията явно описва хипотеза на обвързване на идентификацията на жертвата с наказателната процедура - вж. допълнителни аргументи в **Stoyanova, V.**, 'L.E. v. Greece: Human Trafficking and the Scope of States' Positive Obligations under the ECHR', *European Human Rights Law Review*, Lund University Faculty of Law (May 2016), p. 290-230.

⁵⁷ **Stoyanova, V.**, *Idem*.

⁵⁸ USA Department of State, *Human Trafficking Report*, *Idem*, p. 152.

⁵⁹ Такова смесване е налице например в Испания, Франция и Швеция.

⁶⁰ USA Department of State, *Human Trafficking Report*, *Idem*, p. 283.

⁶¹ *Idem*, p. 170.

⁶² През 2017 г. по делото Човдури и др. срещу Гърция [*Chowdury and Others v Greece*, Жалба № 21884/15, Решение от 30.03.2017 г.] ЕСПЧ присъжда повече от половин милион евро обезщетение в полза на жертви на трафик за нарушение на правата им, вкл. непредоставяне на СБР. През 2013 г. 42 незаконно пребиваващи в Гърция граждани на Бангладеш са наети във ферма за ягоди срещу обещанието да получават по 22 евро за седемчасов работен ден и по още 3 евро за всеки извънреден час с удръжка от 3 евро за храна. Групата работела по 12 часа под въоръжена охрана и под предупреждението, че заплатите ще бъдат изплатени само ако работниците работят. Били настанени в подръчно направени палатки без течаща вода и санитарен възел. След няколко стачни опита, е доведена допълнителна група от граждани на Бангладеш. Несигурни дали ще получат заплащане за сезона 2012-2013 г., 100-150 работници поискали да им бъде платено и охраната открила огън, ранявайки тежко неколцина от тях.

- в Нидерландия и Скандинавските държави.

В практиката основен и масов остава проблемът с **подготовката на органите от системата за идентификация**, особено по отношение на пострадалите деца, чийто относителен дял расте с различни темпове в почти всички изследвани държави. Пречка са и проблемите в координацията между различните органи от системата за идентификация и подпомагане на жертвите и наказателното правосъдие (Италия, Румъния⁶⁴).

4.6. Органи и лица, оправомощени да идентифицират жертвата

Както бе изяснено, ефективността на СВР зависи решаващо от това дали и какви жертви се идентифицират. **Социално-закрилният, правоохранителният и съдебно-наказателният сектор влизат в контакт и разпознават като жертви различни профили пострадали.** Така например социалният сектор по-често контактува със самозаявяващи се жертви, а правосъдният - с по-склонни да сътрудничат.

Самият процес по разпознаване и насочване е твърде деликатен и протича при висока чувствителност на жертвата. От неговата успешност зависят и бъдещите ѝ реакции към предоставяните от държавата възможности, вкл. СВР. **Още в този процес бъдещото решение за или против сътрудничество с властите започва да се оформя.**

Поради това е подходящо да се използва като препоръчителен опитът на държавите, които **предоставят права на различни по вид държавни органи и/или неправителствени организации да участват в идентифицирането** на жертвите на трафик, особено в първоначалната неформална идентификация, и да ги насочват към органа, който предоставя СВР.

ОРГАНИ И ЛИЦА С ПРАВО ДА СЕЗИРАТ ДЪРЖАВИ ПРЕДОСТАВЯЩИЯ ОРГАН

Субекти на първоначална идентификация	Албания (полицай, граничен полицай, социален работник, инспектор по труда, служители в регионалните образователни и здравни дирекции, общински власти и НПО)
---------------------------------------	--

Започналото разследване по повод хоспитализирането на ранените завършило с осъждане на четиримата извършители за телесна повреда и незаконно притежание на оръжие на глоба и оправдаването им по обвинението в трафик на хора поради обективна несъставомерност. Националният съд приел, че пострадалите били дали съгласие за условията на труд и заплащането, движели се свободно в района и липсват данни за принудителното им подчиняване на експлоатация и злоупотреба с уязвимост. ЕСПЧ приел, че Гърция не е изпълнила позитивното си задължение да ги защити от трафик на хора и трудова експлоатация и да преследва извършителите. Според него пострадалите са били в уязвимо положение поради незаконния характер на пребиваването си, създаващо риск от задържане и експулсиране. Първоначалната уговорка за трудовите условия и заплащане е била едностранно променена от работодателя и поставеното от него условие да не спират работа, ако желаят да получат заплащане, скрепено и със смъртни заплахи. Като приел, че не е налице поробване, тъй като положението на пострадалите било временно (само за сезона) и променимо, националният съд смесил поробването с трафика на хора. Освен това неправилно приел, че ограниченията в придвижването са необходим елемент от поробването и трафика на хора. Националните власти отказали да проверят показанията на иштите и да им предоставят СВР по чл. 13 от Конвенцията. Задълженията на държавата по чл. 4 ЕКПЧ следва да се интерпретират в светлината на указанията на GRETA.

⁶³ Италия е остро критикувана за практика на масово връщане на чужденци без оглед на възможността сред тях да има пострадали от трафик и задълженията ѝ да им осигури закрила срещу нарушения на правата им. GRETA (2016)29 Report on Italy under Rule 7 of the Rules of Procedure for evaluating implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, January 2017; ЕСПЧ, Дело Клайфия и др. срещу Италия [Khlaifia and Others v. Italy, Жалба № 16483/12, Решение от 1.09.2015 г.].

⁶⁴ USA Department of State, Trafficking in Persons Report, June 2017, p.222, p. 335.

ОРГАНИ И ЛИЦА С ПРАВО ДА СЕЗИРАТ ДЪРЖАВИ ПРЕДОСТАВЯЩИЯ ОРГАН	
специализиран център за подкрепа на жертви на трафик	Белгия (само 3 НПО - Пайоке (Антверпен), Паг-аса (Брюксел) и Сурия (Лиеш) - са официално упълномощени да сезират предоставящия орган), Швейцария
Полиция / жандармерия / разследващ полицай	Франция, Швейцария, Швеция, Португалия
Имиграционни власти	Испания
Специализиран полицейски орган за борба с трафика на хора	Кипър
Жертвата	Дания, Германия, Латвия, Литва, Норвегия (чрез полицията), Полша, Швейцария
Орган / служба в контакт с жертвата	Швейцария

4.7. Органи, предоставящи СВР

Разумно е органите с правомощия да идентифицират жертвите да не са ограничени само до полицията и органите на разследването, за да се гарантират възможности за по-широка защита на пострадалите с по-сложни или трудни за идентифициране случаи. По този въпрос следва да се съобрази и възможното недоверие, с което жертви със съответен негативен опит посрещат контакта си с правоохранителни и разследващи органи.

ПРЕДОСТАВЯЩИ ОРГАНИ	ДЪРЖАВИ
Полицейски орган	Грузия, Естония, Кипър (Департамент за гражданска регистрация и миграция към МВР), Латвия, Литва, Молдова, Нидерландия, Полша, Португалия, Финландия, Черна гора
Специализиран полицейски орган за борба с трафика на хора	Великобритания (Център за трафик на хора в рамките на Агенцията за тежка организирана престъпност)
Прокурор	Гърция, Естония, Молдова, Полша, Португалия
Специализиран административен орган за борба с трафика на хора	Румъния
Гранични власти	Великобритания, Полша, Финландия
Състав от полицай от специализираното звено за борба с трафика на хора и социален работник от регионалната Служба за социално подпомагане.	Албания
Служби за чужденците	Германия
Имиграционни власти	Дания, Норвегия, Швейцария, Швеция (до 2013 г. предоставящият орган е полицията)
Орган на децентрализация извън системата за правоохранителните, закрилните, миграционните и наказателните органи	Испания
Префектура	Франция
Всеки орган в контакт с жертвата	Молдова
Военната полиция	Нидерландия

Сред нестандартните решения е това в Испания СВР да се предоставя от **орган, който е извън системата и на закрилата, и на правосъдието и полицията, и на миграцията и който е орган на местната кантонална изпълнителна власт**. Подходът се критикува с аргументи, че този орган е лишен от подходящата професионална подготовка, опит, контакт с жертвите и с изброените специализирани сектори, за да може да взема самостоятелни и компетентни решения относно СВР. Той дължи произнасяне до 5 дни, освен ако жертвата се намира в приемен център

за чужденци, когато срокът е 24 часа. За да намали риска от пропускането на тези срокове, законът е приравнил мълчанието на положителен акт на предоставяне, но въпреки това оправомощаването на неподходящ орган е сред причините за неефективността на системата за закрила на жертвите и допусканите в нея нарушения на правата им.

Единствено в Полша процедурата по предоставяне изрично изисква от органа на първоначална идентификация да предложи СВР преди жертвата да е направила официално изявление пред компетентните правоохранителни власти, **но да ѝ разясни рисковете за наказателното преследване на деца, ако тя откаже съдействие.**

Единствено в Хърватия **СВР се предоставя автоматично** - след като жертвата е била първоначално идентифицирана от Министерството на вътрешните работи, тя се отвежда в приемния център, в който ще прекара предоставения СВР. Процедурата по първоначална идентификация е и процедура по предоставяне на СВР. Решението за предоставяне на СВР на дете се взема по друг ред - от назначения му в хода на идентификацията особен законен представител със съгласието на Центъра за социално благополучие, като се съобразява най-добрият интерес *и мнението на детето.*

Процедурата по предоставяне е или незабавна и се развива в рамките на часове (24 часа в Испания, 48 часа в Грузия, следващия работен ден в Литва), или най-много седмица (Испания, Латвия).

В някои държави **волята на жертвата има правно значение** при предоставянето на СВР. Тя се изразява в даване на съгласие за идентифициране (Албания) или за ползване на СВР (Естония, Испания), или в права да сезира предоставящия орган с искане за предоставяне (Швейцария), като може да бъде и единствен искател (Гърция, Дания, Латвия, Литва, Норвегия, Полша). В останалите държави СВР се предоставя независимо от формално изразената воля на жертвата в процедурата по предоставяне, но в някои от тях жертвата може да го откаже (Грузия, Кипър, Франция). В Хърватия СВР се предоставя на дете, след като е взето и неговото мнение.

4.8. Отказ от предоставяне на СВР. Предсрочно прекратяване на СВР. Възможности за обжалване

СВР може да не бъде предоставен или да бъде предсрочно прекратен по решение на органа, оправомощен да го предоставя, или по инициатива на самия ползвател.

В Латвия, Литва, Молдова, Дания, Испания **не са предвидени изрични основания** за отказ или предсрочно прекратяване. Прилагат се общите правила за обжалваемост на съответните видове актове, към които принадлежи и решението за непредоставяне, съответно за предсрочно прекратяване на срока. Датският опит сочи, че **възможността за обжалване само на общо основание крие рискове от нарушения.** GRETA достига до заключение, че в Дания СВР не се прилага безусловно, като се обосновава със случай, в който отказът е потвърден от Върховния съд с мотиви, че жертвата вече е отказвала да съдейства и така е нарушила условията на срока в предходни два случая на предоставянето му по повод трафикирането ѝ в Дания, поради което няма основания да ѝ се вярва, че няма да постъпи по същия начин и третия път⁶⁵. Тя е върната в Италия, където има разрешение за законно пребиваване.

Специална процедура за **съдебен контрол** е предвидена в Дания, Франция и Швеция, а за **административен контрол** - в Норвегия. На **обжалване по принцип подлежат отказите и решенията за предсрочно прекратяване** на СВР и по-рядко или никога - решенията за неговото

⁶⁵ Решение на Върховния съд на Дания от 9.08.2015 г. GRETA(2016) 7, стр. 62.

предоставяне. Правото на жалба е предоставено на субектите, които имат право да поискат предоставяне на СВР, а жертвата може да не е сред тях (Швеция).

Изрична **необжалваемост** е предвидена в Полша. В Хърватия СВР **не може да бъде предсрочно прекратен по отношение на дете.**

ОСНОВАНИЯ ЗА ОТКАЗ / ПРЕДСРОЧНО ПРЕКРАТЯВАНЕ НА СВР	ДЪРЖАВИ
По инициатива на предоставящия орган	Всички държави без Великобритания, Грузия, Испания, Нидерландия, Норвегия Единствено основание в Полша
С поведението си жертвата застрашава обществения ред или националната сигурност, или други важни държавни интереси	Всички държави без Великобритания, Грузия, Нидерландия, Норвегия, Полша
Предположението, че ползвателят е пострадал от трафик на хора, е опровергано	Албания, Великобритания, Гърция, Норвегия, Румъния, Швейцария
Жертвата не изпълнява условията, при които ѝ е предоставено удължаване на срока или други, непосочни в закона основания	Дания
Жертвата е напуснала адреса си на пребиваване и е в неизвестност	Нидерландия, Норвегия
Жертвата е конституирана като свидетел в наказателния процес и получава защита в това си качество	Нидерландия
Жертвата е подала заявление за получаване на законно пребиваване на друго основание	Нидерландия
Жертвата е получила убежище	Норвегия (според закона СВР е несъвместим с убежището)
Жертвата не е готова да получи закрила и помощ	Нидерландия ⁶⁶
По инициатива на ползвателя	Грузия, Франция
Вземане на решение да съдейства	Грузия, Франция
Заявление за отказ или за преустановяване / оттегляне на молбата за предоставяне на СВР	Грузия, Кипър, Норвегия, Франция

5. СРОКЪТ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗМИСЪЛ СПОРЕД ДЕЙСТВАЩОТО БЪЛГАРСКО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

⁶⁶ В контекста на нидерландския модел заслужава да се изтъкне законодателна идея за въвеждане на забрана за предоставяне на СВР на жертви, които са били извън експлоатацията повече от 3 месеца. Мярката е предложена след изнесени пред Парламента твърдения за злоупотреби с режимите за временно пребиваване на чужденци, пострадали от трафик на хора, вкл. за предоставяне на убежище. Макар тази крайност да е избегната, от януари 2017 г. срокът за решаване дали да бъде образувано наказателно производство е съкратен на 10 дни от получаването на сигнала, което създава условия жертвите да бъдат притискани с решения за сътрудничество.

Българското законодателство не предоставя СВР по смисъла на чл. 13 от Конвенцията и чл. 6 от Директива 2004⁶⁷. Единствените близки до него институти са предвидени в чл. 26 от ЗБТХ и Мярка 2.2 от НМН и в някаква степен за такъв потенциално се сочи чл. 9, ал. 2 и 3 от ЗБТХ.

Първо следва да се изясни **съотношението на тези два регулативни инструмента**. И двата са задължителни⁶⁸, но НМН не е нормативен, а ЗБТХ и основаните на него подзаконови нормативни актове са с предимство. НМН е динамичен механизъм за сътрудничество чрез съгласуване и улесняване на взаимодействието между различни субекти в изпълнение на възложени със закон функции, както и за въвеждане на добри практики, вкл. в сфери, които не подлежат или не е подходящо да бъдат нормативно регулирани. НМН може да изяснява с повече подробности действието на предвидените в нормативни актове институти и изпълнението на задълженията на съответните задължени лица и органи, но не може да запълва нормативни празноти, да въвежда институти, нуждаещи се от законова уредба, или да ги видоизменя. Към НМН няма и изисквания за прецизност на формулировките и употребата на понятия, характерна за законодателната техника, именно поради предназначението му да улеснява взаимодействието между професионалисти с различен профил и опит, като използва общоразбираем за тях език.

Последващият анализ показва, че поради съществени нормативни празноти в ЗБТХ между двата инструмента възникват някои противоречия, дължащи се на по принцип похвалното усилие за преодоляване на тези празноти с НМН с цел доближаване до изискванията на наднационалните стандарти и препоръките за изпълнението им.

5.1. Според разпоредбата на чл. 26 от ЗБТХ, след като идентифицират жертвата, органите на досъдебното производство са длъжни незабавно да я осведомят за правната възможност да получи специална закрила, ако в 1-месечен срок заяви съгласие да сътрудничи за разкриването на престъплението. По предложение на ДАЗД този срок може да бъде удължен до 2 месеца, ако жертвата е дете. Особеностите на института са следните:

5.1.1. Самият срок не е уреден в закона. Разпоредбата на чл. 26 го споменава, доколкото задължението за информиране на жертвата се отнася до него и това позволява извличане по тълкувателен път на някои от конститутивните му елементи. Това не е достатъчно за изграждането на СВР като законов институт. Следва да се припомни, че във всички изследвани държави, принадлежащи към континенталната правна система, СВР е уреден в закон или изцяло (голямото мнозинство държави), или с основните си елементи (Хърватска).

5.1.2. Предназначението на срока не е формулирано съгласно изискванията на Конвенцията и Директива 2004, както с основание отбелязва и GRETA⁶⁹. Изцяло отсъства възстановителният елемент и целта да се прекъснат връзките на жертвата с трафиканта. Вместо да акцентира на процеса на вземане на *информирано решение* за или против съдействие, законът свежда елемента на размисъл до формалния акт на деклариране на *съгласие* за сътрудничество. Известно объркване произтича от обстоятелството, че Мярка 2.2. от НМН директно препраща към чл. 26 от ЗБТХ, като нарича този срок „период за размисъл” и го дефинира различно. Тя определя функциите му като възстановителна („незабавна подкрепа и настаняване в приют с цел

⁶⁷ В това отношение могат да се отправят редица критики към отговорите, които българската страна е дала на въпросника, по който GRETA подготвя регулярните си мониторингови доклади. Конкретно по отношение на СВР те са декларативни и понякога тенденциозно неточни спрямо формулировките на законовите разпоредби и уредбата в НМН. Така например, Отговорите пропускат обстоятелството, че българската регулация има предвид сътрудничество само под формата на свидетелстване, а удължаването на срока до 2 месеца по отношение на деца е само възможност. Вж. GRETA(2016)13.

⁶⁸ НМН е одобрен с Решение на МС от 20 юли 2016 г.

⁶⁹ GRETA(2015)32, par. 158.

възстановяване”) и позволяваща жертвата „да направи информиран избор дали да съдейства за разкриване на трафикантите” в усилие да го приспособи към предписанията на Конвенцията. Срокът по чл. 26 обаче няма нито една от двете функции и те не могат да му се възлагат с акт, различен от закон, тъй като принадлежат към конститутивните му елементи и засягат законодателната концепция за него. Такъв подход може да породи необосновано очакване, че срокът по чл. 26 би могъл да изпълни предписанията на наднационалните стандарти за СВР, макар безспорно да засилва чувствителността на системата към тях.

5.1.3. По продължителност за пълнолетните лица срокът по чл. 26 съвпада с минималния срок по чл. 13 от Конвенцията, но в българското законодателство е предвиден като максимален, без възможност да бъде удължаван или подновяван. Формално, уредбата ще съответства на минималния конвенционален стандарт, доколкото не се допуска възможност отрицателно решение на жертвата преди изтичането на срока да го прекъсне предсрочно. На този етап такива формални основания за предсрочно прекратяване не са предвидени.

5.1.4. Липсва законово указание кой е органът, компетентен да предостави срока. Разпоредбата на чл. 26 определя само органа, задължен да уведоми за него. Уредбата съдържа нормативна празнота. Изглежда, че срокът се предоставя *ex lege*, т.е. не с акт на държавен орган, а пряко по силата на закона.

5.1.5. Срокът по чл. 26 се предоставя на всички жертви, независимо от тяхната националност и гражданство и законността на тяхното пребиваване в България. Този подход, с който е солидарен и НМН, надхвърля наднационалните стандарти и следва да се приветства.

5.1.6. Срокът по чл. 26 се предоставя на формално идентифицирани жертви. Изводът следва от ясното указание, че жертвата се уведомява за възможността да го ползва *след като бъде идентифицирана от органите на досъдебното производство, а съгласно НМН те извършват формалната идентификация.* Законната употреба на понятието за идентификация без изрично пояснение, че става въпрос за конкретен вид идентификация, също изключва възможността да се отнася до неформална дейност. По този въпрос е налице отклонение от наднационалните стандарти, които ясно изискват СВР да се предоставя на жертвата максимално рано, преди формалната идентификация да е завършила, от момента на възникване на обосновано предположение, че конкретно лице е пострадало от трафик на хора.

В НМН „периодът за размисъл” е дефиниран като предоставян на „**предполагаема**” пълнолетна жертва. За съжаление този подход, който е в съгласие с наднационалните изисквания, не променя категоричността на законовото положение.

5.1.7. Усложнение се съдържа в обстоятелството, че задължението за информиране за срока по чл. 26 и за идентифициране на жертвите е вменено със специалния административен закон само на органи на наказателно преследване. Това поставя въпроса за критериите, от които те се ръководят при идентификацията, с която се признава статут на жертва.

Произходът на задължението в ЗБТХ предполага срокът по чл. 26 да се предоставя на лице, което **удовлетворява понятието за пострадал по смисъла на ЗБТХ.** Този закон въвежда самостоятелна дефиниция за жертва на трафик и всички негови разпоредби имат предвид нея, когато употребяват това понятие. Препращането е вътрешно между нормите на ЗБТХ. В допълнение, ЗБТХ формално не обвързва срока по чл. 26 с наказателното преследване на трафиканта. По тази причина от гледище на законодателството няма значение дали ползвателят удовлетворява понятието за пострадал по смисъла на наказателния закон.

За определяне на приложимото понятие за жертва значение имат и определенията по КСЕБТХ и Директивите на ЕС. Извън наказателните закони те имат пряко действие⁷⁰. Ако обхватът на някое от тях не съвпада с този на националното определение по ЗБТХ, прилага се по-широкото понятие. Изводът следва от предназначението на Конвенцията и директивите да предоставят права, което поставя тяхното приложение в зависимост от това дали техните дефиниции или националното определение дават по-широк достъп до предоставяните от тях права. Сравнението, следователно, се извършва между тях и ЗБТХ, а не между тях и наказателноправното или наказателнопроцесуалното понятие за пострададал.

Липсват обаче всякакви законови гаранции, че органите на досъдебното производство не се ръководят по-скоро от наказателноправното понятие, когато извършват идентификацията на жертвата. Във всеки случай в тази посока са впечатленията и нагласите на редица служители от системата, интервюирани за целите на настоящото изследване. Допълнителен стимул в тази посока е и изричното обвързване на този вид идентификация на наказателното производство от НМН, според който тя „има за цел стартиране на разследването”.

Както бе изтъкнато при сравнителния анализ на различните национални подходи в Европа, такова решение **представлява отрицателна практика**, която трудно може да бъде примирена с конвенционалното изискване предоставянето на СВР да е практически независимо от наказателното производство срещу трафиканта. Следва да се търсят **решения** или в съществено повишаване на професионалната квалификация на органите на досъдебното производство в материята на закрилата на жертвите и приложението на ЗБТХ, Конвенцията и Директива 2004⁷¹, или органът на формална идентификация да не бъде орган на досъдебното производство, или да бъде разнообразен кръгът на субектите, оправомощени да извършват формална идентификация, или да се предвиди механизъм за контрол над дейността по идентификация. Възможно решение е законово разпореждане, че на обжалване подлежат само отказите, както и че формалната идентификация от поне един оправомощен субект е достатъчна и обвързва окончателно всички органи и лица. Следва да се изрази озадачение, че специализираният орган за борба с трафика на хора в лицето на Националната комисия няма правомощия по формална идентификация.

В тази връзка е важно да се припомни, че жертвата се нуждае от СВР в периода преди формалната си идентификация, тъй като признатият статут на жертва е самостоятелно основание за възникването на редица права. Вероятно поради това законът не предоставя достъп до услуги в срока по чл. 26, с което също е нарушено задължително изискване на Директива 2004 и Конвенцията.

5.1.8. Предвиждането на възможност срокът по чл. 26 да се удължи до 2 месеца по предложение на ДАЗД, **ако пострадалият е дете**, поставя много въпроси, на които законодателството не предоставя отговор. Например, какво е правното значение на волята на законния представител на детето и на мнението на самото дете? Каква е логиката специализираният орган за закрила на детето да не е компетентен да вземе решение за предоставяне на срока, а само да препоръча такова на неидентифициран от закона орган? Ако срокът се предоставя по силата на закона, предложението на ДАЗД няма адресат!

Смушаващо е противоречието между чл. 26, ал. 2 от ЗБТХ и НМН, който изрично определя „периода за размисъл” като неприложим по отношение на деца, за които предвижда директно предоставяне на специална закрила. Възприето буквално, това би означавало, че те не

⁷⁰ Вж. Решение на КС № 7/1992 г.

⁷¹ Каквото никъде в Европа не е проведено успешно поради очевидния факт, че специализираните наказателни органи не са специализирани органи по закрила.

могат да откажат никакво съдействие на органите на разследването, като защитата им срещу прекалена инвазивност на контакта с тях е оставена на общите правила за защита на детето, важащи за всички невръстни пострадали и свидетели в наказателното производство.

Вероятно по-прецизно би било решение, при което **НМН посочи най-добрия интерес на детето** като критерий дали да бъде предоставен срок по чл. 26 или направо специална закрила. Този критерий е и сред основните, ръководещи предложението на ДАЗД по чл. 26, ал.2. НМН не може самостоятелно да преодолее нормата на чл. 26, ал. 2. Като възприема решение, обратно на предвиденото в нея, той разколебава съгласувателния механизъм за изпълнението ѝ.

5.1.9. Липсва законово указание от кой момент тече срокът по чл. 26. Практиката съдържа колебание между момента на първоначална идентификация от субекти, различни от органите на досъдебното производство, и формалната идентификация, дължащо се на различия в разпознаването на приложимия стандарт - ЗБТХ, НМН, Директива 2004 или Конвенцията. Разпоредбата на чл. 26 не допуска съмнение, тъй като посочва момента, в който за органите на досъдебното производство възниква задължението да уведомят жертвата за възможността да ползва срока. За разлика от задълженията за информиране, предвидени от НМН в тежест на други субекти, само информирането по чл. 26 има официален обвързващ държавата характер, поради което срокът може да се предостави само след него. Усилието на НМН да създаде благоприятен контекст, като предвиди по-ранно неформално информиране от други субекти, следва да се оцени положително, но не може да изтегли началото на срока към по-ранен момент.

НМН предвижда, че „периодът за размисъл започва да тече автоматично от момента на идентификация на жертвата на трафик на територията на Република България”. Предвид указанията на НМН за незабавно информиране на жертвата по чл. 26, ако те бъдат спазени, може да се приеме, че срокът започва да тече от датата, в която е извършена идентификацията и официалното осведомяване на жертвата за срока. Ако обаче указанията не бъдат спазени, би следвало да се приеме, че началото се определя от изпълнението на уведомителното задължение.

Генералното фиксиране на началния момент на срока изглежда неизбежно на фона на липсата на процедура за индивидуалното му предоставяне, но въпреки това следва настойчиво да се препоръча този момент да бъде **обвързан с началото на предоставяне на услугите**, до които този срок би трябвало да дава достъп. Обратното би позволило формалното му изтичане, без спрямо жертвата да се предприемат изискуемите от наднационалните стандарти мерки за подкрепа и възстановяване. Предвид неговата относителна краткотрайност и липса на специално предвидени по закон задължителни услуги и помощ, **рискът той да навреди на жертвата, като я обърка и постави в положение на неизвестност**, е твърде сериозен, за да бъде пренебрегван, независимо от подкрепата, която тя получава на други основания.

5.1.10. Отделен е въпросът дали не е по-уместно срокът да започва да тече от момента, в който жертвата изрази по някакъв начин **съгласието си да ползва срока** по чл. 26 или го откаже. Това съгласие е различно от съгласието да съдейства или не на разследването. На този етап законът не урежда правното му значение. Видно от сравнителния анализ на различни национални системи и самите наднационални стандарти, това съгласие може и да няма правно значение за предоставянето и отнемането на СВР. И докато ЗБТХ изглежда концептуализира срока като предоставян по силата на закона независимо от съгласието на жертвата, НМН сякаш изхожда от разбирането, че жертвата трябва да се съгласи да ползва „периода на размисъл” или поне да не възразява изрично⁷². При липса на процедура за предоставяне на срока по чл. 26 обаче е невъзможно да се прецени значението на тази воля.

⁷² Вж. предписанието за безопасно връщане на жертва, която „не желае да се възползва от периода на размисъл”.

5.1.11. Налице е нормативна празнота относно **достъпа до услуги** през срока по чл. 26. Конвенцията и Директива 2004 съдържат императивни изисквания за вида на подкрепата, която трябва да бъде предвидена от националния закон. По този въпрос нормите на тези актове нямат пряко действие, тъй като те не са самоизпълняващи се и са адресирани към законодателя, а не към доставчиците на услуги, здравна, психологична и правна помощ и други видове подкрепа. Достъпът до тази подкрепа, изразяващ се в оправомощаване на жертвата и задължаване на насрещни доставчици, не може да бъде регулиран с друг инструмент, освен със закон.

Поради обстоятелството, че ползвателят на срока по чл. 26 е формално идентифицирана жертва, в това си качество той получава определени видове подкрепа, които се обхващат от минималните списъци на чл. 7 от Директива 2004 и чл.12 от Конвенцията. Този достъп обаче **не се основава на предоставения срок, а на статута на ползвателя, който е независим от предоставянето на срока.** Това положение не може по никакъв начин да служи за аргумент, че наднационалните стандарти са изпълнени, въпреки опита на НМН да засили практическото прилагане на Конвенцията и Директива 2004, като преформулира подкрепата, предоставена на основание статута на жертвата, като предоставяна в „периода за размисъл”.

5.1.12. Налице е нормативна празнота не само по отношение на **процедурата за предоставяне**, но и относно **възможността за обжалване** (на този етап такава не е предвидена) и **основанията за предсрочно прекратяване.**

Въпреки липсата на изрична законова уредба, изглежда, срокът по чл. 26 може да бъде предсрочно прекратен, ако жертвата заяви преди изтичането му *съгласието си да сътрудничи.*

Евентуалното *отпадане на официалния статут на жертва* на ползвателя не води автоматично до прекратяване на срока по чл. 26 поради липсата на законово указание в тази посока, а и поради насочеността на този срок към съгласието за оказване на съдействие, а не към упражняване на права, породени от статута на пострадали. Самото предоставяне на срока не произтича от статута на жертва, а само хронологично следва признаването му.

Когато СВР се предоставя на формално идентифицирана жертва, хипотезата на неговото предсрочно прекратяване поради липса на основания за такова третиране става *много различна* от тази, която имат предвид наднационалните стандарти. Тъй като те предвиждат предоставяне на СВР на предполагаема жертва, степента на доказаност на качеството е несъразмерна спрямо тази на формално идентифицираната жертва. За отпадане на формалното качество, признато с нарочен акт, се изисква процедура и акт по неговата формална отмяна, а такава не е предвидена нито в ЗБТХ, нито в НМН, нито е възможно да бъде извлечена по тълкувателен път. Указанието на НМН, че „периодът на размисъл” може да се прекрати предсрочно, „ако жертвата на трафик е идентифицирана неправилно като такава”, е **невъзможно за изпълнение**, най-малкото поради липсата на орган и процедура за установяване на неправилността на формалната идентификация. Указанието би имало смисъл, ако „периодът за размисъл” действително се предоставя на „предполагаеми” жертви, както предвижда дадената в НМН дефиниция.

Удивителното е, че **възобновяването на контакта с трафиканта и съображенията от обществен ред**, предвидени от Директива 2004 и Конвенцията като прекратяващи СВР, в ЗБТХ са предвидени да прекратяват статута на специална закрила, който се предоставя само при декларирано съгласие за сътрудничество (чл. 30, ал. 1, т. 1 и т. 3)! Т.е., те са отнесени към институт, различен от и несъвместим със срока по чл. 26. Докато законовата уредба не бъде изрично променена, **срокът по чл. 26 не може да се прекратява** нито при доброволно и инициативно възстановяване на връзките на жертвата с трафиканта, нито по съображения за обществен ред. Такъв акт би противоречал на закона. Следва отново да се напомни, че **никой**

законов текст не изисква от жертвата да е прекъснала контакта си с извършителите през срока по чл. 26, нито този срок има за законово предназначение прекъсване на този контакт. НМН също не обвързва дефиницията на „периода за размисъл” с преустановяване на експлоатационната връзка. По тези въпроси също е необходима законова промяна.

Опитът на НМН да отнесе обсъжданите две прекратителни основания към „периода за размисъл” за съжаление не може да компенсира неподвижването им като такива със закон.

Това проблематизира и предвиденото в НМН задължение на различни органи и организации да информират жертвата, че „периодът на размисъл” се прекратява, ако жертвата доброволно и по собствена инициатива влезе във връзка със заподозрените; има поведение, застрашаващо нейната сигурност и обществения ред или е идентифицирана неправилно, тъй като **такова твърдение всъщност е обективно невярно.**

5.1.13. Известна неяснота съществува и по отношение на това **какви видове съдействие зависят от деларацията за съгласие на жертвата** в края на срока по чл. 26. Както вече бе изяснено, задължението за явяване като свидетел пред съдия не може да бъде отклонено и СВР не се отнася до него, а до всички други форми на сътрудничество. Поради това уточнението на НМН, че „периодът за размисъл” се предоставя на пострадалия, „независимо от неговото желание да сътрудничи *като свидетел*” [курс.авт.-ИП], всъщност допуска зависимост на срока от волята му да сътрудничи по всякакъв друг начин.

Ако например един пострадали не възразява да съдейства, но е несигурен дали желае да се яви като свидетел, е напълно безпредметно да му се предоставя „период за размисъл”, тъй като по въпроса за свидетелстването решенията му нямат правна стойност. В тази хипотеза, както и когато той осъзнато се съпротивлява на свидетелстване, е налице положително решение за съдействие по смисъла на Директива 2004 и Конвенцията, взето преди СВР, който поради това се обезсмисля. Обратно, ако независимо от отношението си към свидетелстването, лицето по не е сигурно дали би оказало и друго съдействие, е налице материално основание за предоставяне на СВР, тъй като все още липсва решение за или против сътрудничество.

В тази посока е и изричното указание на НМН, че „разпитът” на жертвата е „преди изтичане на периода за размисъл”. Следва единствено да се препоръча уточнението, че този разпит следва да се проведе пред съдия и в него жертвата има качеството свидетел, за да се избегне рискът понятието да се разпростре и върху други видове неформални изслушвания.

5.1.14. Цялостната уредба на срока по чл. 26, дори ако се допусне, че допълнителните стандарти на НМН се отнасят именно до него, **не гарантират независимостта му от наказателното преследване на трафиканта**, въпреки формалната заявка на НМН в обратната посока. Първо, формалната идентификация на жертвата, която е условие за предоставяне на срока, изрично е обвързана с целите на разследването. Второ, тази идентификация се извършва от органите на разследването при липса на посочен орган, който да преценява предоставянето на срока. Трето, самият НМН предвижда задължителни разпити на жертвата преди изтичане на срока.

5.1.15. И накрая, законът не предвижда, че в срока по чл. 26 от ЗБТХ спрямо ползвателя не може да се изпълни **мярка за извеждане от територията на Република България**, ако е незаконно пребиваващ чужденец. Това е една от най-съществените особености на СВР по смисъла на Директива 2004 и Конвенцията. Липсата на такава норма у нас има обяснение в обстоятелството, че самият статут на жертва урежда престоя на ползвателя в страната, но наднационалните стандарти изискват забраната за извеждане да е в сила преди това и да е изрична.

Тези празноти освобождават твърде голямо пространство не само за **разнопосочно правоприлагане, но и за неформални практики**, чиито основен недостатък е пълната липса на механизъм за гарантиране на правата на жертвата и за контрол върху стратегиите на органите на наказателното производство да я мотивират към оказване на съдействие или към получаване на такова независимо от съгласието ѝ. Благоприятна в тази посока е и липсата на статистическо наблюдение върху предоставянето и ползването на срока по чл. 26.

С оглед изложеното следва да се заключи, че **чл.26 от ЗБТХ не отразява института на СВР по чл. 13 о Конвенцията и чл. 6 от Директива 2004, а друг институт**. Разпоредбата няма как да е била съгласувана с който и да е от двата наднационални стандарта, тъй като е приета преди тяхното изработване и не е изменяна след влизането им в сила. Отклоненията са толкова съществени, че не могат да бъдат преодоляни чрез НМН, а само чрез законодателно изменение.

5.2. Разпоредбата на **чл. 9, ал.2 от ЗБТХ** определя срок за настаняване в приютите за временно настаняване на жертви на трафик на хора в полза на самозаявили се жертви по тяхно искане. Срокът е с продължителност до 10 дни с възможност за удължаване с още 30 дни, но по предложение на МКБТХ, орган на досъдебното производство или съд, при условие, че ползвателят е изразил желание за удължаване. Компетентен да предоставя срока е субектът, който управлява конкретния приют и взема решения за настаняване в него, като същият се ръководи от критериите за настаняване.

Съвсем очевидно този институт е самостоятелна форма на кратковременна спешна закрила, изразена в услуга от резидентен тип в рамките на дейността на приютите за временно настаняване на жертви. Той няма нито един от конститутивните елементи на СВР по смисъла на чл. 6 от Директива 2004 и чл. 13 от Конвенцията и не следва да се смесва с него.

6. ПРЕПОРЪКИ

Въвеждането на СВР в българското национално право следва да е съобразено изискването за законова уредба на всички конститутивни елементи на СВР - предназначение, продължителност, видове ползватели, компетентен орган, процедура и акт на предоставяне, начален момент, основания за отказ и предсрочно прекратяване, произтичащи от предоставянето му правни възможности. Факултативни елементи са контролът върху предоставянето му и предсрочното му прекратяване, специални правила за по-уязвими ползватели (деца) и евентуална възможност за удължаване.

Конститутивните елементи следва задължително да бъдат нормативно уредени, а факултативните следва да получат същия ранг нормативна уредба, но законодателят може и да не ги предвиди изобщо. Препоръчително е уредбата да бъде систематично обособена в самостоятелна глава / раздел от ЗБТХ. Възможен вариант на тази уредба е предложен по-долу.

Трябва силно да се препоръча въвеждането на **механизъм за наблюдение на прилагането на НМН** и в частност на СВР. В момента официалната статистика за жертвите на трафик е ограничена до тези от тях, които са свидетелствали в наказателното производство. Липсва статистическо наблюдение върху мерките за тяхната закрила и групите пострадали, които не влизат в контакт с правосъдието или то не влиза във формален контакт с тях.

През СВР е необходимо да се изгради **балансиран и щадящ личен контакт между ползвателя и органите на досъдебното производство**, който да предостави на ползвателя необходимата му информация за естеството, времетраенето, ползите, рисковете и другите съществени обстоятелства, свързани с евентуалното бъдещо съдействие, както и подкрепа при

обмислянето на решението за съдействие и подготовката за оказването му. При изграждането на контакта е необходимо да се следва строго индивидуален и гъвкав подход, съобразен с нагласите и предпочитанията на жертвата и реакциите ѝ към органите на разследването, като се изхожда от нейния интерес от възстановяване и прекъсване на контакта с трафиканта. На ползвателя следва да се изясни от самото начало задължението му да даде показания, ако бъде призован пред съдия, и възможността му да отклони всякакви други форми на участие в наказателното производство и взаимодействие с разследващите власти, като тези форми бъдат ясно конкретизирани и за всяка бъде предложена съответна подкрепа. При провеждането на разпит пред съдия държавните органи са обвързани от задължителните изисквания на чл. 12 от Директива 2011 за специално щадящо отношение. В разясняването, което нормално се извършва от доставчика на правна помощ, следва да участва лично и органът на разследването, който осъществява контакта с жертвата и който следва да е специално обучен за работа с пострадали от трафик на хора. Контактът с разследващите следва да се прекъсва при неблагоприятна реакция на ползвателя или при данни за натиск, манипулиране или други форми на нещадящо третиране.

Необходимо е да бъдат преустановени всички правоохранителни и правосъдни практики на **наказателно преследване на пострадали от трафик на хора**, вкл. на основание оневинителната разпоредба на чл. 16а от НК.

При прилагането на СВР е важно **ползите за жертвата от сътрудничеството** с властите да бъдат засилени и направени колкото е възможно по-видими за нея. Такива биха могли да бъдат например автоматичен достъп до фондовете за обезщетение, както и служебно водене на гражданския иск в наказателния процес от прокурора.

Чл. 1 (1) На лице, за което съществува обосновано предположение, че е пострадало от трафик на хора, се предоставя срок, който е достатъчен, за да се възстанови и откъсне от влиянието на извършителя на престъплението и да вземе съзнателно и информирано решение дали да окаже съдействие на компетентните органи за наказателното преследване на извършителя.

(2) Срокът по ал.1 е 30 дни. По отношение на ненавършили пълнолетие лица, бременни жени, лица с увреждания или други жертви (със специални потребности / за които субектът по ал. 5 прецени за оправдано) срокът може да бъде първоначално определен между 30 и 60 дни.

(3) Сроковете по ал.2 могат да бъдат удължавани с до 15 дни.

(4) Срокът се предоставя, съответно удължава, независимо от образуването на наказателно производство и със съгласието на пострадалия или по негово искане.

(5) Срокът се предоставя и удължава от органа на досъдебно производство или от оправомощен служител на Националната комисия за борба с трафика на хора. При постановени различни решения предимство има решението, с което срокът е предоставен, съответно удължен.

(6) Всички органи и лица, които имат основание да считат, че конкретно лице е пострадало от трафик на хора, са длъжни незабавно да се обърнат към органите по ал. 5 за предоставяне на срок за възстановяване и размисъл.

(7) Срокът започва да тече от датата на предоставянето си.

(8) В срока по ал. 2 ползващото го лице има право най-малко на:

т.1 настаняване в защитена среда, вкл. приют за временно настаняване на жертви на трафика на хора, съответно помощ при намиране на подслон;

т.2 безплатна психологична помощ;

т.3 безплатна спешна медицинска помощ;

т.4 достъп до общообразователните държавни и общински училища, ако ползващото лице не е навършило 16 годишна възраст;

т.5. безплатна правна помощ;

т.6. подходяща езикова помощ, ако не говори български език.

(9) В срока по ал. 2, както и след изтичането му, независимо от решението на ползващото лице дали да окаже съдействие за наказателното преследване на извършителя или да не окаже, то е длъжно да даде показания пред съдия като свидетел, ако бъде редовно призовано.

(10) Независимо каква част от срока е изтекла, той се прекратява, когато:

т.1 Ползващото го лице доброволно и по собствена подбуда влезе в контакт с лице, което се разследва във връзка с трафик на хора, или което пострадалият е посочил като извършител на престъплението и компетентните органи не са прекратили и не са отказали да образуват наказателно производство срещу него;

т.2. С поведението си ползващото лице застрашава общественя ред или представлява заплаха за националната сигурност;

т.3. Бъде установено, че ползващото лице не е пострадало от трафик на хора;

т.4. Ползващото лице вземе съзнателно и информирано решение да окаже съдействие за наказателното преследване на извършителя;

т.5. Ползващото лице заяви, че не желае да се ползва от срока.

(11) Срокът спира да тече, ако бъде изпълнено някое от следните условия:

т.1. Ползващото го лице изпадне във временно разстройство на съзнанието до прекратяването му, но не по-дълго от 3 месеца;

т.2. Ползващото го лице изчезне по причини, за които не може да бъде държано отговорно, за периода на неизвестност, но не по-дълго от 3 месеца;

т.3. На ползващия го не бъдат предоставени услугите, подкрепата или помощта, на които той има право в срока за възстановяване и размисъл, по причини, за които не може да бъде държан отговорен, до възстановяване на предоставянето.

(12) След отпадане на основанието за спиране на срока или при изтичане на 3 месеца от настъпване на основанието по ал. 7, т. 1 и т. 2, срокът продължава да тече.

(13) Ако ползващото лице не е гражданин на Република България, в срока по ал. 2 срещу него не може да се изпълни никаква мярка за извеждане от територията на страната.

(14) Срокът за възстановяване и размисъл не е пречка пострадалият да търси международна закрила.

(15) При преценката дали едно лице е пострадало от трафик на хора се взема предвид разпоредбата на пар.1 от ДР на ЗБТХ. Ако в конкретния случай лицето не отговаря на нейните изисквания, но отговаря на определение за жертва на трафик на хора, предвидено в акт на ЕС или международен договор, то се приема за жертва на трафик. Когато пострадалият не е навършил 18 години, се съобразява висшия интерес на детето.